

Hoofstuk 3

Die Suid-Afrikaanse Sportlandskap

3.1. Inleiding

“National and international sport is considered a prominent activity in the construction and reconstruction of national identities in the global era” (Bauhaus en Oosthuizen, 2002: 145). Alvorens Suid-Afrika erkenning wil verwerf as ‘n prominenterolspeler in die globale sportarena, is daar talle aspekte wat aangespreek moet word. Suid-Afrika se komplekse en sensitiewe politieke geskiedenis plaas klem op transformasie en sodoende word talle wetlike aspekte beklemtoon om vryheid, gelykheid asook basiese menseregte te verseker. Die fundamentele belang van grondwetlike norme en waardes speel ‘n deurslaggewende rol in die vorming van Suid-Afrikaanse sport. Voorsiening word gemaak vir die neerlegging van ‘n standvastige fondament, vry van enige wanbalanse wat die Suid-Afrikaanse sport scenario negatief mag beïnvloed. Hierdie ideaal word egter nie altyd volwaardig gerealiseer nie en die transformasiestryd duur voort in Suid-Afrikaanse sport. Hierdie hoofstuk beoog dus om die algemene sport scenario deur middel van ‘n historiese, politieke en ekonomiese agtergrond in perspektief te plaas. Aandag is gegee aan die strukturele aard van Suid-Afrikaanse sport en die gepaardgaande rolspelers se funksies. Klem is geplaas op die ekonomiese impak van die Suid-Afrikaanse sportindustrie.

3.2. Die algemene Suid-Afrikaanse sportlandskap tot en met 1948

Die vroegste verwysing na sport en spel in Suid-Afrika was reeds in 1660 aangemeld en was die resultaat van die Nederlandse invloed aan die Kaap. Kegelbal (“skittle-alley”) en teikenskiet was die gewildste sportsoorte onder die Hollandse nedersetters met papegaaiskiet wat as die eerste georganiseerde

sportgebeurtenis in Suid-Afrika erken was (Van der Merwe, 1999). Goslin en Bush (2002) is egter van mening dat daar lank voor 1652, met die Hollandse besetting, aan tradisionele spele deelgeneem is deur die inheemse stamme van Suid-Afrika. Die oorspronklike bewoners van Suid-Afrika, naamlik die Boesmans (San) en Hottentotte (Khoi) tesame met die migrerende Bantu-sprekende stamme het ook 'n waardevolle fondament van spontane spel en tradisionele spele nagelaat.

“Die Europese wedloop om koloniale gewin in Afrika het vanaf die 15de tot die 19de eeu geduur”, Van der Merwe (1999: 212). Die gevolg was dat talle Afrikaners en Asiate in slawerny vasgevang was en diegene het sodoende ook tot die ontstaan en aard van vryetydsbesteding en sport in Suid-Afrika 'n bydrae gelewer. Die gewildste sportsoorte onder diegene was onder andere rytuigsport, visvang en tweeveg. Later het die Britse sportsoorte soos krieket en rugby ook hulle plek ingeneem. Die Britse invloed aan die Kaap het meegebring dat die Britse kultuur en gewoontes en dus ook die Britse vorme van sport in Suid-Afrika gevestig was. Volgens Van der Merwe (1999: 216): “Die soldate, administrateurs, onderwysers, sendelinge, sakelui en setlaars het gesorg dat hul spelpatrone deel van die inheemse bevolking se tydverdryf geword het”.

Die eerste prysgeld, 'n pond sterling oftewel “sovereign”, vir die wenner van 'n padwedloop was in April 1859 aangemeld. Beroepsatletiek het reeds in 1864 ontstaan en atlete het prysgeld en/of kollekte verdien vir hulle vertonings. Atletiekbyeenkomste was gereeld aangebied en het tot die bevordering van talle ander sportsoorte gelei. Daar was byvoorbeeld gebruik gemaak van voetbalklubs en krieketklubterreine om die atletiekbyeenkomste aan te bied. In 1896 was 'n altetiek- en fietsrybyeenkoms aangebied deur die “Cape Town Association Football Club”. Sport was dus dikwels doelbewus en onbewustelik bevorder deur beide privaat-persone en privaatinstansies. 'n Voorbeeld hiervan was die vertoning van “Fillis”, 'n sirkusgroep wat die toeskouers vermaak het deur hulle gimnastiekvertonings. Gedurende 1884 was die Kaapse dokke die toneel waar

die “Woodstock Regatta and Gala” voorsiening gemaak het vir stoei, seiljagvaart en swem. Daar heers onsekerheid oor die ontstaan van rugby aan die Kaap, maar dit word algemeen aanvaar dat die spel kort voor die ontstaan van sokker aan die Kaap beoefen was en gedurende 1875 of 1876 ontstaan het. Die eerste Britse rugbyspan het Suid-Afrika gedurende 1891 besoek (Van der Merwe, 1999).

Daar is volgens die literatuur slegs enkele verwysings na die sportbydrae wat die Hollanders en Britte gelewer het. Sportontwikkeling in Suid-Afrika word grotendeels toegeskryf aan die Suid-Afrikaners se voorliefde vir die buitelig en fisieke aktiwiteite (Van der Merwe, 1999). Die gunstige klimaat en bepaalde voorliefde vir sport was dus tesame met die Suid-Afrikaanse inheemse kultuur van dans en tradisionele spele, die hoofbepalers vir die ontstaan van sport in Suid-Afrika. Volgens Goslin en Bush (2002) en Van der Merwe (1999) reflekteer die historiese Suid-Afrikaanse samelewing in terme van die sosiale deelname en erkenning van sport en spel wat ontstaan het vanuit feesdae met dans, sang en tradisionele spele. Met die verloop van tyd sowel as die Hollandse en grotendeels die Britse invloed het spesialisasie plaasgevind om sodoende onderskeie sportsoorte tot gevolg te hê.

Teen die begin van die twintigste eeu was talle sportsoorte reeds gevestig in Suid-Afrika. Sportsoorte soos biljart, boksevegte en atletiek het reeds professionalisme beleef en ook het talle internasionale sportlui Suid-Afrika besoek (Anon.(D), 2002). Enkele hoogtepunte vanaf 1900-1948 word vervolgens gelys:

- Die Jameson-inval van 1895 en die gepaardgaande politieke onrus het Suid-Afrika se deelname aan die eerste Olimpiese Spele in Athene verhoed (Anon.(D), 2002).
- Die Anglo Boereoorlog van 1899-1902 het Suid-Afrika weereens verhoed om aan die daaropvolgende Olimpiese Spele in Parys, 1900 deel te neem (Anon.(D), 2002).

- So ook kon Suid-Afrika nie aan die 1904 Olimpiese Spele te St. Louis deelneem nie. Die rede daarvoor was toegeskryf aan die na-oorlogse situasie, hoofsaaklik die ekonomiese depressie (Anon.(D), 2002).
- Daar was egter drie Suid-Afrikaanse deelnemers; B.W. Harris, Len Taunyane en J. Mashiani, aan die marathon van die 1904 Olimpiese Spele. Die deelname van die twee BaTswana aan die Olimpiese Spele het, het talle vrae meegebring en dit was verduidelik aan die buiteland dat hulle deelname die einde van die Anglo Boereoorlog verteer was. Hulle deelname was egter nie amptelik nie. Die Boere toutreksman het vyfde geëindig by dieselfde geleentheid (Anon.(D), 2002 en Van der Merwe, 1999).
- Die ontwikkeling van krieket, sokker en rugby het buitelandse toere tot gevolg gehad. Ook was die Suid-Afrikaanse atletiekspan die eerste span om na die 1908 Olimpiese Spele uitgenooi te word (Van der Merwe, 1999).
- Gedurende 1906 het Paul Roos se Suid-Afrikaanse rugbyspan die eer gehad om as die eerste Suid-Afrikaanse span in die groentruie en die springbokembleem deel te neem (Anon.(D), 2002 en Van der Merwe, 1999).
- Gedurende 1912 het R. Lewis die enigste fietsryitem van die Olimpiese Spele te Stockholm verower.
- C. L. Winsku het die tennis mansenkel sowel as mansdubbeltitels verower gedurende 1912 (Anon.(D), 2002 en Van der Merwe, 1999).
- Die aanvang van die Eerste Wêreld Oorlog in 1914, het veroorsaak dat georganiseerde sportdeelname gestaak was. Die Olimpiese Spele, internasionale krieket en rugbytoere sowel as nasionale en provinsiale sportkapioenskappe was gestaak (Anon.(D), 2002 en Van der Merwe, 1999).
- Tydens 1920 het die moderne wêreld, wat gekenmerk was deur vliegtuie en motors, sy plek ingeneem en verseker dat twee Suid-Afrikaners vir die eerste keer die London-Kaapstad resies binne 45 dae afgelê het (Anon.(D), 2002).

- Suid-Afrika het homself gevestig as internasionale besoeker met gereelde oorsese toere in rugby, sokker, krieket, atletiek, rolbal, fietsry en hokkie (Anon.(D), 2002).
- Suid-Afrika het ook deelgeneem aan die Olimpiese Speles te Antwerpen, Parys en Amsterdam (Anon.(D), 2002).
- C. Walker is tydens die 1920 Olimpiese Spele te Antwerpen vereer as die beste bokser (Van der Merwe, 1999).
- Tydens die 1924 Olimpiese Spele te Parys het W. Smith die kapokgewigtitel in boks verower (Van der Merwe, 1999).
- S. R. Leibrandt het gedurende 1934 vir groot opwinding gesorg toe hy die Suid-Afrikaanse boks rekordhouer geword het met 'n uitkloptyd van slegs dertien sekondes. Hy is egter later as Nazi spioen deur die Suid-Afrikaanse regering in hegtenis geneem (Van der Merwe, 1999).
- Gedurende 1936 het die "Empire Exhibition", Johannesburg se vyftigste bestaansjaar vereer deur sportsoorte aan te bied wat gewissel het van yshokkie tot veldhokkie. Talle internasionale sportlui het aan die geleentheid deel geneem (Van der Merwe, 1999).
- Suid-Afrika het gedurende hierdie dekade vir die eerste keer deelgeneem aan die Statebond Spele (Anon.(D), 2002).
- Suid-Afrika het die dood van sy eerste sportpolitieke figuur, J. Van der Walt beleef. Johannes Van der Walt se stoeiprestasies het hom 'n nasionale held gemaak en volgens Van der Merwe (1999) het hy sy Afrikanerskap buite die stoeikryt uitgeleef en sodoende in direkte konflik met die regering gekom. Hierdie botsing het tot sy dood gelei. Volgens Van der Merwe (1999: 240): "As held van die Afrikanerdom het hy 'n teiken geword van die polisie...". Hy is op 23 Februarie 1942 deur 'n polisieman in die rug geskiet en het dertien maande later aan sy besering beswyk.
- Die Tweede Wêreld Oorlog van 1939-1945 het alle internasionale sportgebeurtenisse tot 'n stilstand gebring (Anon.(D), 2002).

- Aan die einde van hierdie oorlog het die internasionale krieket- en rugbytoere voorgegaan (Anon.(D), 2002).

Politiese ontwikkeling in Suid-Afrika het die Apartheidsbeleid meegebring en sportdeelname sou drasties beïnvloed word.

3.3. Die algemene Suid-Afrikaanse sportlandskap vanaf 1948 tot 1994

Na 1945 het weerstand teen rassesseiding in sport vir die eerste keer navore gekom. Die eerste gedokumenteerde reaksie teen rassesseiding in sport was in 1946 toe T. Rangasamy namens die anderskleurige gewigoptellers van Suid-Afrika by die Britse Amateur Gewigoptellersvereniging om affiliasie aansoek gedoen het. Volgens Van der Merwe (1999: 242): “ Op daardie tyd was die enigste liggaam wat amptelik erkenning geniet het, die blanke liggaam vir hierdie sport en anderskleurige Suid-Afrikaners kon nie daarby affilieer nie”. Rassesseiding was reeds teen die 1940's goed gevestig in Suid-Afrika maar was eers deur wetgewing vasgelê toe die Nasionale Party aan bewind gekom het (Van der Merwe, 1999). Gedurende 1948 het die Nasionale Party as die beherende liggaam vir die Republiek van Suid-Afrika plek ingeneem. Apartheid was bekendgestel as die Suid-Afrikaanse regeringsbeleid. Die Nasionale Party het geleidelik die voorafgaande periode se sport beheer en die bestuur daarvan, wat alleenlik verantwoordelik was vir die behoud en ontwikkeling van sosiale segregasie in sport, vervang en die nuwe sportbeleid geïmplementeer. Die Apartheidsregering het van sport gebruik gemaak om die ideologie en politieke stand van Suid-Afrika uit te beeld. Sport het dus as instrument gedien om die Apartheidsbeleid, insluitende die morele deformiteite soos byvoorbeeld, diskriminasie, vooroordeling en algehele onkunde te promoveer (Nauright, 1997).

Gedurende die 1950's en 1960's was geen spesifieke beleid in plek wat veelrassige sportdeelname verhoed het nie, tog was daar talle ander wette wat sportaktiwiteit beïnvloed en ingeperk het. Dié wette was volgens Bauhaus en

Oosthuizen (2002:134) onderskeidelik die “Population Registration Act (1950), Reservation of Separate Amenities Act (1953), Native Laws Amendment Act (1957) and the Group Areas Act (1966)”. Die bogenoemde wette het geografiese areas, opvoeding en ekonomiese aspekte aangespreek en sodoende was sportaktiwiteite op veelrassige vlak ingeperk en/of verban. Die weerstand teen rassessekering in sport het soveel momentum opgebou dat die protes tot ‘n goed georganiseerde internasionale aanslag teen Suid-Afrika ontwikkel het. Suid-Afrika se Apartheidsbeleid het gedurende Julie 1952 soveel media aandag geniet dat Suid-Afrika geskors is uit die Olimpiese Spele. Die hoofopskrif in die New York Times het gelees: “ Negroes step up their campaign against South African race laws” (Mechikoff en Estes, 2002: 299). Die Internasionale Olimpiese Komitee (IOK) was onder enorme druk geplaas om Suid-Afrika te verwerp as ‘n lid, juis omdat die Olimpiese ideaal ondermyn was as gevolg van Suid-Afrika se sosiale en politieke diskriminasie teenoor anderskleuriges in sport. So ook het die Internasionale Tafeltennis federasie, tydens 1956 die lidmaatskap van die blanke beheerliggaam van Suid-Afrikaanse tafeltennis opgeskort op grond van die feit dat die Suid-Afrikaanse tafeltennisspanne nie alle rasse verteenwoordig nie. Dié federasie het wel die anderskleurige liggaam as die verteenwoordigende beheerliggaam van tafeltennis in Suid-Afrika erken en gevolglik was Suid-Afrika deur ‘n anderskleurige tafeltennisspan verteenwoordig op die 1957 Wêreldkampioenskappe te Stockholm (Van der Merwe, 1999). Hierdie tafeltennis insident het aanleiding gegee tot talle anderskleurige sportliggame wat in opstand gekom het. Die sportliggame was onderskeidelik, die Suid-Afrikaanse Sokkerfederasie, Suid-Afrikaanse Gewigoptelfederasie, Suid-Afrikaanse Liggaamsboufederasie en die Suid-Afrikaanse Krieketbeheerraad.

Op 26 Junie 1956 het Dr. T.E. Dönges, die minister van Binnelandse Sake, die eerste Suid-Afrikaanse sportbeleid bekend gemaak (Bauhaus en Oosthuizen, 2002; Van der Merwe, 1999). Dit wou voorkom asof die beleid in plek geplaas was om enige verdere onrus en anderskleurige sporttoenadering aan die buiteland aangaande Suid-Afrika se politieke stand in te perk. Die beleid het

volgens Bauhaus en Oosthuizen (2002) en Van der Merwe (1999) voorsiening gemaak vir die volgende:

1. Blankes en anderskleuriges moes hul sport apart organiseer.
2. Geen gemengde sport sou binne die landsgrense toegelaat word nie.
3. Gemengde spanne na die buiteland moes vermy word.
4. Internasionale spanne na Suid-Afrika om teen blanke spanne te speel, moes blank wees, soos dit algemeen gebruik in die land was. Suid-Afrikaanse spanne wat oorsee getoer het sou volgens die gebruik van daardie land optree, met ander woorde teen gemengde spanne speel wanneer nodig.
5. Anderskleurige sportlui van oorsee kon in Suid-Afrika teen plaaslike anderskleuriges speel.
6. Anderskleurige sportliggame wat internasionaal erkenning gesoek het, moes dit deur die bestaande blanke liggame doen.
7. Die regering sou nie paspoorte aan anderskleurige sportlui verleen wie se aksies bedoel was om Suid-Afrika se tradisionele kleurskeiding deur internasionale boikotte van blanke Suid-Afrikaanse sportlui te verander nie.

Dié sportbeleid het egter meegebring dat weerstandsorganisasies, D. Brutus in sy veldtog teen apartheid in sport ondersteun het. Die Suid-Afrikaanse Sport Assosiasie (SASA) het in Oktober 1958 tot stand gekom, met die doel om deur die stigting van nie-rassige sportliggame nie-rassige sport te bevorder. Teen Oktober 1962 het die Suid-Afrikaanse Nie-rassige Olimpiese Komitee (SANOK) uit SASA ontstaan met die doel om die Suid-Afrikaanse Olimpiese Spelevereniging te vervang (Van der Merwe, 1999). Die Apartheidsera het nie slegs op nasionale vlak 'n enorme invloed gehad nie, maar het ook talle internasionale implikasies meegebring wat vervolgens bespreek sal word. Die Internasionale Olimpiese Komitee (IOK), 1963, het die nuut gevestigde Suid-Afrikaanse Olimpiese Komitee in kennis gestel dat hierdie Suid-Afrikaanse beheerliggaam nie erkenning verwerf het nie. Die rede daarvoor was hoofsaaklik omdat die Suid-Afrikaanse sportbeleid nie voldoen aan die standaarde en norme wat deur

die IOK voorgestel was nie en dus was skorsing onvermydelik. Die Republiek van Suid-Afrika was gevolglik van die 1964 Olimpiese Spele in Tokio geskors.

Volgens Anon. (D), (2002) en Van der Merwe (1999) word enkele insidente uit die sestiger jare uitgewys:

- S.P. Sewgolum, 'n Indiër van Natal en rekordhouer van gholftitels soos byvoorbeeld die Hollandse Ope en die Suid-Afrikaanse anderskleurige kampioenskappe, het gedurende 1961 'n permit van Binnelandse Sake ontvang om aan die Natalse Ope deel te neem. Hy het op 27 Januarie 1963 die Natalse Ope verower, maar kon volgens die Grondgebiede Wet nie sy trofee en prysgeld in die klubhuis ontvang nie. Die seremonie het egter plaasgevind buite in die reën onder 'n seilafdak.
- 1965 word gekenmerk aan Verwoerd se noodlottige “Loskopdamtoespraak” waarin hy bekend gemaak het dat alle internasionale besoekers, Suid-Afrika se Apartheidsbeleid moet respekteer en gehoorsaam indien hulle in Suid-Afrika verwelkom wou word. Die implikasies daarvan sou behels dat alle internasionale toerspanne slegs blanke deelnemers na Suid-Afrika kon stuur. Gevolglik was die 1967 Nieu-Seeland rugbytoer gekanselleer omdat 'n aantal Maori's dié All Black span verteenwoordig het.
- B. J. Vorster het as opvolger in sy parlementêre toespraak van 1967 bekend gemaak dat die Suid-Afrikaanse sportlui wat na die Olimpiese Spele sou vertrek dit as: “...een kontigent onder een vlag sou kon doen” (Van der Merwe, 1999: 244). Volgens Vorster kon veelrassige sportlui nou ook in Suid-Afrika deelneem. Daar was egter talle politieke bymotiewe en die toespraak was net op internasionale kompetisies van toepassing. 'n Voorbeeld van hierdie bymotiewe was die D'Oliveira insident. D'Oliveira wat 'n Suid-Afrikaner was het in die 1960's na Engeland verhuis om daar krieket te speel. Die M.C.C. kriekettoerspan, van 1968, na Suid-Afrika het hom egter uit die span gelaat weens politieke redes.

- Parapleegsport in Suid-Afrika het in 1962 ontstaan en dié sport het diep spore in Suid-Afrika se sportgeskiedenis getrap. Volgens Coetzee en Van der Merwe (1990:80): “ Die Suid-Afrikaanse Sportvereniging vir Parapleë en ander liggaamlik Gestremdes was die eerste in Suid-Afrika om in 1975 ‘n veelrassige Springbokspan na die buiteland te stuur en is tot op hede een van die weinige Suid-Afrikaanse sportliggame wat daarin kon geslaag om tot 1979 aan die Olimpiese Spele (Olimpiade vir gestremdes) en tot 1985 as Springbokke op internasionale vlak deel te neem”.

Die Suid-Afrikaanse Apartheidsbeleid het ook aanleiding gegee tot talle anderskleurige sportlui wat na die buiteland verhuis het om daar aan sport deel te neem. Volgens Van der Merwe (1999) word die volgende voorbeelde gelys:

- P. Mackenzie (Engeland) het in 1966 die Statebond gewigopteltitel in Jamaika verower en hy het aan die 1968 Olimpiese Spele in Mexiko deelgeneem.
- J. Ntuli (Engeland) het die vlieggewig bokskampioentitel by die Statebond Spele verower.
- S. Mokone (Spanje, Nederland en Italië) het naam gemaak as ‘n sokkerspeler.
- M. Plaaitjies was die wenner van die Boston marathon.
- S. Maree was die wêreldrekordhouer in die 1500m wedloop.
- F. Frederick het die silwermedalje verower vir die 100m en 200m naellope, by die Barcelona en Athene Olimpiese Spele.

Teen 1968 was die Republiek van Suid-Afrika ten volle deur die internasionale gemeenskap geïsoleer. Die internasionale boikotte het egter nie net die oppervlakkige elemente van Suid-Afrikaanse sport aangespreek nie, maar het veel erger en dieper gevolge gehad. Volgens Anon. (E), (1981) het die Verenigde Volke Organisasie (VVO) in Resolusie 3068 van 1973 bekend gemaak dat Suid-Afrikaanse apartheidbeleide nie geduld sal word nie. Suid-Afrika is vervolgens

veroordeel en deur die VVO beveel om die rassistiese regime en Apartheidsbeleid, wat as euweldaad en skending van menseregte erken was, uit die weg te ruim. Gedurende 1981 het die “Paris, Declaration on Sanctions against South Africa” klem geplaas op Suid-Afrika se politieke, ekonomiese en militêre misnoeë. Die terminasie van internasionale bande het aanleiding gegee tot die voorkoming van optimale ontwikkeling in terme van die wetenskaplike-, tegnologiese- en ekonomiese dimensies. Suid-Afrika was dus in ‘n ekonomiese, politieke, sosiale en kulturele isolasie geplaas wat verseker het dat Suid-Afrika alleen gestaan het in die sportarena.

Te midde van al hoe meer boikotte en die verergering van Suid-Afrika se sportisolasie, het Vorster en Koornhof (Minister van Sport en Ontspanning) geleidelik in die rigting van normalisering op sportgebied beweeg. Hierdie normalisering het egter nie dadelik diskriminasie en apartheid op die sportgebied uit die weg geruim nie. Volgens Van der Merwe (1999: 245) was dit egter die geval van: “... al is dit veelvolkige sport in stede van veelrassige sport genoem”.

Gedurende die 1970's was multi-nasionale sport die enigste integrasie wat die regering toegelaat het. Die integrasie was aanvanklik beoog vir topvlak kompetisie, met ander woorde internasionale kompetisie, tog kon die regering nie daarin slaag om internasionale spanne na Suid-Afrika te lok nie. Dit het aanleiding gegee tot die formulering van ‘n nuwe beleid gedurende 1976 wat volle integrasie van klub en provinsiale sportdeelname toegelaat het. Die Suid-Afrikaanse Krieket Assosiasie (SAKA) was voorlopers gedurende die tydperk om nasionale eenheid te bewerkstellig. Die regering het egter spoedig ingetree om meer duidelikheid en riglyne te skep aangaande die nuwe integrasie beleid. Die gevolg was dus dat die beleid slegs voorsiening gemaak het vir kompetisies tussen klubs en streke van verskillende rasse en nie vir die bestaan van veelrassige spanne of klubs nie. Alhoewel die regering sy weerstand aangaande veelrassige klubs en spanne bekend gemaak het, het die regering nie die

bestaan van sulke klubs verhoed en voorkom nie (Bauhaus en Oosthuizen, 2002).

Na afloop van die verwarring wat die nuwe sportbeleid meegebring het, het politieke onrus gedurende 1976 en 1977 na voorskyn gekom. Gevolglik het die houding teenoor veelrassige sportdeelname versterk, buitelandse druk was aan die toeneem en talle nuwe implikasies het ingetree. Op 14 Junie het die Statebondleiers in Skotland bymekaar gekom om sportboikotte op 'n groter gekoördineerde skaal teen Suid-Afrika te bekragtig. Hierdie internasionale ooreenkoms was as die "Commonwealth Statement on Apartheid" bekend gemaak (Van der Merwe, 1999). Gedurende 1979 het die Suid-Afrikaanse regering versoek dat sportliggame hulle eie beleide formuleer en outonoom op tree. Tydens 1982 het die R.G.N. sportondersoek verseker dat talle diskriminerende wette verwyder word en vervolgens was Apartheid as regeringsbeleid sterk gekritiseer tydens die 1987 verkiesing. Die slagspreuk, "...there could be no normal sport in an abnormal society" deur die president van SACOS (Guelke, 1993) het die gevoelens effektief saamgevat. Sportdeelnemers en bestuurders het aanvaar dat die einde van die sportisolasië slegs deur 'n algehele sosiale en politieke wysiging van die Suid-Afrikaanse samelewing sou geskied.

'n Belangrike keerpunt het tydens 1972 opgeduik met die stigting van die Suid-Afrikaanse Sportraad (SACOS) wat vanuit SANROC en SASA ontstaan het (Van der Merwe, 1999, Guelke, 1993). SACOS se beleid het die bogenoemde slagspreuk onder enorme aandag gebring en het tot die laat 1980's as die verteenwoordigende liggaam vir Suid-Afrikaanse sport opgetree. Die tydperk was gekenmerk deur politieke verandering met die African National Congress (ANC) in gelid met die United Democratic Front (UDF) wat 'n nuwe sportliggaam gestig het, bekend as die Nasionale Sport Kongres (NSC) in 1988. Die stigting van die NSC was 'n verdere keerpunt wat die skeiding in nie-rassige sportbewegings verseker het (Nauright, 1997). Die 1990's was 'n verdere fase in die ontwikkeling

van Suid-Afrikaanse sport wat gekenmerk was aan die interne strewe van opposisionele kragte, veral tussen die NSC en SACOS (Boshoff, 1997). Die NSC in samewerking met ander sportorganisasies het SACOS oortref en ondermyn in die stryd om Suid-Afrikaanse sport te verenig. Die terugkeer van Suid-Afrikaanse sport na die internasionale arena was slegs 'n kwessie van tyd (Bauhaus en Oosthuizen, 2002; Guelke, 1993). Volgens Booth (1995) het die NSC die standpunt ingeneem om sportgelykheid en eenheid na te streef, alhoewel daar nie enige politieke skikking in plek was nie. SACOS was egter van mening dat eenheid en internasionale deelname slegs gerealiseer kan word mits daar 'n politieke beleid en skikking daarvoor bereik word. Die NSC het dus die mate van hervorming en vryheid benut teenoor SACOS wat egter eers kon reageer indien 'n regeringsbeleid in plek is. Die verenigingsproses was veral bespoedig deur die betrokkenheid van senior lede van die ANC en het die skeiding tussen die NSC en SACOS vergroot. Die ANC het 'n betekenisvolle impak gehad op sport veral sedert die her-toetrede van Suid-Afrikaanse sport tot die internasionale arena gedurende die 1990's.

Volgens Guelke (1993) het die politieke onrus gedurende die 1980's nie internasionale sportdeelname verhoed nie. Die jaarverslag van die Departement van Nasionale Opvoeding het bevind dat sowat 2 807 buitelandse sportdeelnemers en afrigters gedurende 1 985 na Suid-Afrika getoer het. Ook is gevind dat Suid-Afrika gedurende daardie jaar sowat 1961 sportlui internasionaal laat deelneem het. Gedurende 1988 het die "Test and Country Cricket Board", 'n Engelse krieket toerspan na Indië gekanselleer as gevolg van die Indiese regering se beleid ten opsigte van spelers wat deur die Verenigde Nasies uitgeken was aan hulle verbintenis met Suid-Afrika. Ali Bacher se teësin aangaande die toer en 'n uitnodiging aan die Indiese krieketliggaam het beoog om Suid-Afrika se mate van transformasie en verandering aan te toon, 'n aansienlike verbetering in vergelyking met die Engelse rebeltoer na Suid-Afrika wat sowat twintig maande van tevore deur Mike Gatting aangevoer was. Bekendstelling van hierdie toer was in Julie 1989 en was 'n nagmerrie vir Suid-

Afrikaanse krieket. Die Engelse rebellespan het onder groot Britse protes na Suid-Afrika gereis gedurende Januarie 1990. Ook was daar 'n demonstrasie van groot protes in Suid-Afrika wat die rebelle se teenwoordigheid teen gestaan het. Die toer het egter voortgegaan en tydens die 1980's was daar ook ander rebelletore:

- 1982, 'n Engelse krieketspan, die "Dirty Dozen" soos hulle deur die media gedoop was;
- 1982, 'n Krieketspan van Sri Lanka;
- 1983, 'n Krieketspan van Wes Indië;
- 1983, Dieselfde krieketspan van Wes Indië het weer Suid-Afrika besoek;
- 1985-1986, 'n Krieketspan van Australië;
- 1986-1987, weer 'n krieketspan van Australië.

Die rebelletore was grotendeels daarop gemik om die Suid-Afrikaanse sportisolasië teen te staan en om sodoende tog aan Suid-Afrikaanse spanne die geleentheid te bied om internasionale blootstelling te verwerf. Volgens Guelke (1993: 157): "... it was also hoped that the tours would damage the credibility of the boycott against South African sport and disrupt the consensus that existed around foreign sport bodies on links with South Africa", 'n Groot nadeel van hierdie toere was egter dat dit die Suid-Afrikaanse sportliggame se taak, om verandering en erkenning aan die buiteland te bewys, aansienlik bemoeilik het. Gevolglik kon sport geen ondersteuning en vertroue terug wen aangaande die land se sportontwikkeling ten op sigte van politieke en sosiale integrasie nie. Die Suid-Afrikaanse sport scenario sou sportisolasië in die gesig staar totdat die Suid-Afrikaanse regering die Apartheidsbeleid skrap.

President F.W. de Klerk het op 2 Februarie 1990 die einde van sportisolasië ingelui deurdat hy die verbod op die ANC, die SAKP (Suid-Afrikaanse Kommunistiese Party) en die PAC (Pan- African Congress) opgehef het. SANOC het reeds vroeër, September en Oktober 1989, met die president van die IOK

(J.A. Samaranch) samesprekings gevoer, wat reeds 'n enorme deurbraak was. Regter K. Mbaye (Vise-president van die IOK en voorsitter van die "Apartheid and Olympism Commission" het tydens die tweede ontmoeting die IOK se erkenning vir die hervormingsinisiatiewe in Suid-Afrika uitgespreek (Van der Merwe, 1999, Guelke, 1993). Die volgende was egter as voorvereistes vir Suid-Afrika se hertoelating tot die Olimpiese Spele neergelê (Van der Merwe, 1999: 249):

- "Die verhouding tussen die sportgroepe in Suid-Afrika moet genormaliseer word.
- Dit geld ook vir verhoudinge met nie-rassige organisasies (soos SANROC) buite Suid-Afrika.
- Suid-Afrika moet sportbande met sy buurlande aanknoop.
- Sportverhoudinge met ander Afrika-state moet ontgin word".

Besprekings gedurende 1990, met onder andere SANROC en ICAAS (International Campaign Against Apartheid) het tot 'n vyfledige komitee gelei wat verantwoordelik was vir die bewerksteling van groter eenheid onder Olimpiese sportsoorte. Die komitee was saamgestel deur lede van SANROC, SANOC en die NOSC. 'n Enkele beheerliggaam vir Suid-Afrikaanse sport was ook gevestig en het uit tien verteenwoordigende lede bestaan. Hierdie lede was vanuit die vernaamste koepelliggame wat Suid-Afrikaanse sport verteenwoordig het, naamlik KOSAS (Konfederasie van Suid-Afrikaanse sport), SANOC, SANROC, NOSC en SACOS. Die nuut-gevormde komitee het as SACC (South African Coordinating Committee) bekend gestaan. Die SACC het in 1991 verslag gedoen aan ANOCA (Association of National Olympic Committees of Africa) en is hernoem na INOCSA (Interim National Olympic Committee of South Africa). Die INOCSA sou steeds aan ANOCA terugvoer lewer en was verantwoordelik daarvoor om Olimpiese en nie-Olimpiese sportliggame, wat reeds verenig het, aan te moedig om by die INOCSA te affilieer (Van der Merwe, 1999, Guelke, 1993). Die stigting van die NOCSA het geskied kort voor die IOK se besoek aan

Suid-Afrika en vervolgens het die IOK, NOCSA erken as die Suid-Afrikaanse sportvertegenwoordiger. Hertoelating tot die 1992 Olimpiese Spele sou verkry word mits sekere voorwaardes rakende die Apartheidsbeleid uit die weg geruim word. Die voorwaardes was as volg (van der Merwe, 1999: 250):

- “Apartheid moes afgeskaf word.
- INOCSA se struktuur en aksies moes aan die Olimpiese handves voldoen.
- INOCSA moes ‘n permanente nasionale Olimpiese vereniging stig en hom vir die normalisering van sportverhoudinge beywer.
- INOCSA moes betrekkinge met internasionale sportliggame soos ANOCA normaliseer.
- Sporeenheid moes op ‘n nie-rassige grondslag bereik word”.

Op 6 November 1992 was Suid-Afrika se toetreding tot die Barcelona Olimpiese Spele aangekondig. Alhoewel Suid-Afrika se her-toetreding tot die internasionale sportarena redelik spoedig geskied het, was daar talle implikasies en struikelblokke wat steeds oorkom moes word.

Die ANC se volgehoue toewyding en status as ‘n regeringsmag en die gretigheid waarmee hulle die beeld as terroristegroep wou afskud, veral onder die blanke gemeenskap, het na vore getree en was uitgebeeld in sport. Volgens Boshoff (1997) was dit asof die ANC die belang van Suid-Afrikaanse sport erken het en dit as die ideale domein geïdentifiseer het om hulle rekonsiliasiebenadering tot die regering te beklemtoon. Volgens Guelke (1993) het die ANC die eer en erkenning as rolspeler in die einde van Suid-Afrikaanse sportisolering gedeel met President de Klerk, wat net soveel krediet verwerf het. Die ANC en die Suid-Afrikaanse regering het beide politieke voordeel getrek uit die proses wat gelei het tot die einde van Suid-Afrika se sportisolering. Die enigste verloorders was dus die Apartheidsvoorstanders en die ekstreme regsies. Apartheid in sport is een van die mees noemenswaardige voorbeelde van hoe sport en politiek ineen-gestremel is. Die ANC het die belang van sport as ‘n sosiale instelling erken

deur die insluiting van sport in die Heropbou en Ontwikkeling Plan (HOP) wat verantwoordelik was vir die sosio-ekonomiese vooruitgang van histories-benadeelde gemeenskappe (Nauright, 1997; Boshoff, 1997). Volgens Burnett en Hollander (1999) het die HOP voorsiening van rekreasie en sport geleenthede as 'n belangrike komponent van die Suid-Afrikaanse algehele ontwikkelingstrategie erken.

3.4. Die algemene Suid-Afrikaanse sportlandskap vanaf 1994 tot 2004

Na afloop van die 1994 verkiesing was die ANC die leidende party, wat nasionale eenheid nagestreef het. Die demokratiese verkiesing het verseker dat Suid-Afrika terug verwelkom was in die internasionale sportarena. Volgens Anon.(D), (2002:87): “ The decade witnessed a rush for South Africa to compete abroad and to host events at home”. Die 1995 Rugby Wêreldbekertoernooi, die 1996 “African Cup of Nations” Sokkertoernooi en ook die Afrika Spele van 1996 was onderskeidelik aangebied en verower deur Suid-Afrika. Die 1999 Afrika Spele was ook deur Suid-Afrika aangebied. Suid-Afrika het gedurende Mei 2004, die 2010 Sokker Wêreldbeker toernooibod ingepalm. Tot op hede het Suid-Afrikaanse sport reuse sukses behaal beide nasionaal en internasionaal. Tog is die weg na transformasie moeisaam en tydsaam. Volgens Nauright (1997: 5): “sport is being promoted as a unifier for a new ‘ Rainbow Nation’ that is, at least on a discursive level, inclusive of all people. Despite the rush to forgive the past and to move to the future, the development of sport cannot be readily separated from its history”. Anon.(D), 2002) onderskryf hierdie opinie en is van mening dat Suid-Afrikaanse sport vandag steeds nie vry is van rassisme of diskriminasie nie. Die kwotasistiem teenoor die seleksie op grond van meriete duur steeds voort. Die huidige Suid-Afrikaanse sportlandskap sal vervolgens bespreek word. Die sportlandskap sal onder vier hoofemas bespreek word naamlik: Algemene aspekte, Wetlike aspekte, Sport as 'n sosio-ekonomiese entiteit en die Ekonomiese impak van sport.

3.4.1. Algemene aspekte rakende die huidige Suid-Afrikaanse sport scenario

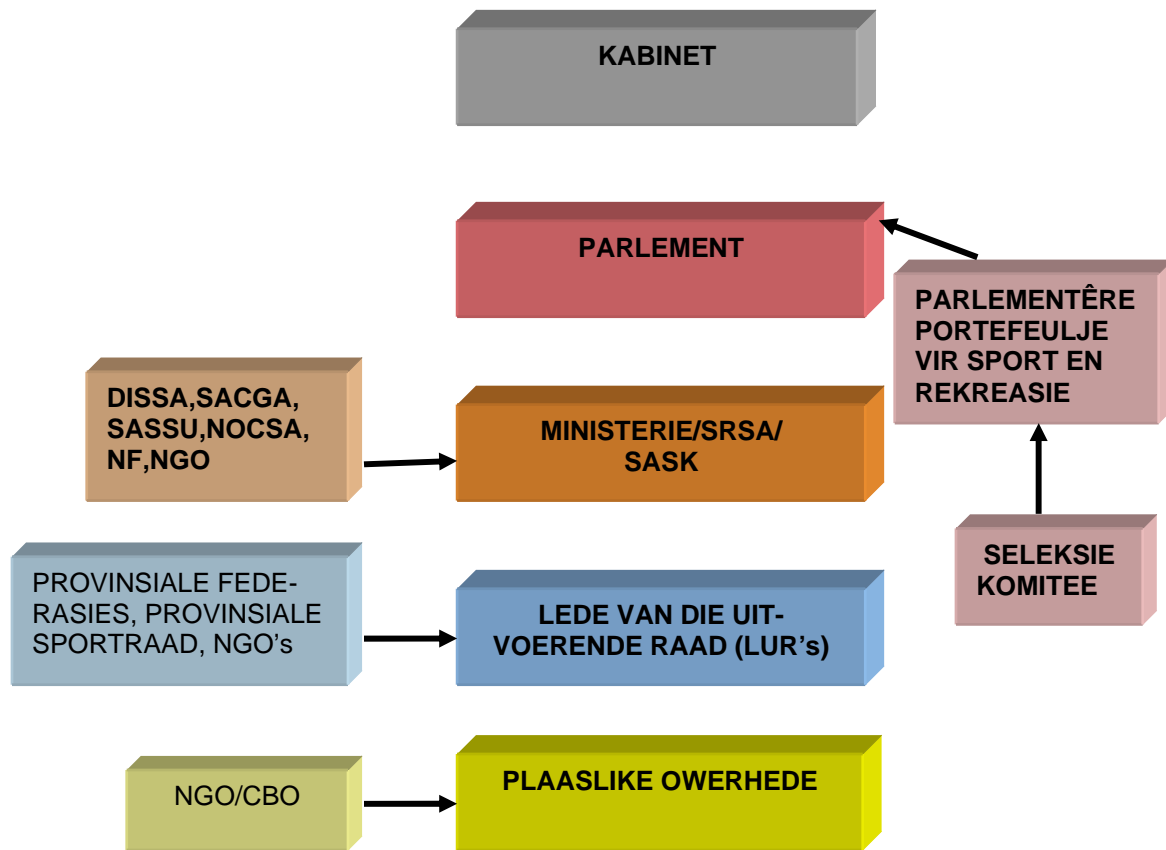
Die eerste amptelike Suid-Afrikaanse sport- en rekreasiebeleid was gedurende 1995 gepubliseer en het die uitdagings, beleid en prioriteite van die Suid-Afrikaanse sportscenario saamgevat en aangespreek. Die tema van die hierdie beleid, Die Witskrif (2002: 2): “Getting the nation to play” word nagestreef deur die toewyding van die Suid-Afrikaanse regering, nie-regeringsorganisasies (NGO’s), die private sektor sowel as die breë Suid-Afrikaanse gemeenskap. Elkeen van die voorafgenoemde vier belanghebbendes het ‘n bepaalde funksie en verantwoordelikheid in terme van Suid-Afrikaanse sport. Tog berus die algemene beleidsverantwoordelikhede by Sport en Rekreasie Suid-Afrika (SRSA) en ook by die Suid-Afrikaanse Sport Kommissie (SASK). Die globale rigting en regeringsbeleide van sport word egter ook beïnvloed deur die “Supreme Council for Sport and Recreation” (SCSA), die Internasionale Olimpiese Komitee (IOK) sowel as die aksies van die Nasionale Federasies (NF’s). Verdere invloede soos byvoorbeeld, die politieke, sosiale en ekonomiese kragte moet egter nie onderskat word nie.

Die Ministerie van Sport en Rekreasie, SRSA en die SASK het agt prioriteite geïdentifiseer wat as die fondament van Suid-Afrikaanse sport dien en word in die Witskrif weergegee. Die dokument beoog om die doelwitte en voorwaardes van die SRSA en SASK te realiseer en ook om ‘n raamwerk te bied vir die Suid-Afrikaanse sportlandskap aangaande verdere wetgewing en ontwikkeling. Die agt rigtinggewende prioriteite is:

- Prioriteit 1: Die bevestiging van die rol en verantwoordelikheid van alle rolspelers en aandeelhouers binne Suid-Afrikaanse sport en rekreasie, om sodoende koördinerende en roluitklaring te realiseer.
- Prioriteit 2: Die voorsiening van fondse vir die skep en opgradering van meerdoelige sportfasiliteite in historiesbenadeelde areas.

- Prioriteit 3: Die ontwikkeling van menslike hulpbronne vir die effektiewe bestuur van sport en rekreasie in Suid-Afrika.
- Prioriteit 4: Die motivering van die Suid-Afrikaanse gemeenskap om aktiewe leefstyle aan te leer en om diegene met talent te verwys na die meer kompeterende sportareas soos, byvoorbeeld klubs.
- Prioriteit 5: Die ontwikkeling van 'n hoë prestasieprogram wat gemik is op die voorbereiding van elite atlete vir kompetisies.
- Prioriteit 6: Verseker dat alle sport- en rekreasieeliggame voldoen aan die regstellende aksie doelwitte. Alle sportorganisasies en spanne moet die Suid-Afrikaanse demografie weerspieël.
- Prioriteit 7: Die skep van 'n etiese kode vir sport en rekreasie in Suid-Afrika.
- Prioriteit 8: Die skep van 'n internasionale verhoudingsbeleid wat die nasionale regering se beleid weerspieël.

Prioriteit 1 sal vervolgens in meer diepte bespreek word om sodoende die diversiteit en omvang van die huidige Suid-Afrikaanse sportlandskap te illustreer. Die verskeie rolspelers, aandeelhouers en die hiërargie van strukture sal dus aangetoon word asook die operasionele verantwoordelikhede van hierdie sleutelrolspelers.

Sleutel:

DISSA: Disability Sport South Africa

SACGA: South African Commonwealth Games Association

SASSU: South African Student Sports Union

NF: National Federation

NGO: Non-Governmental Organisation

SASK: Suid-Afrikaanse Sport Kommissie

CBO: Community Based Organisation

Figuur 3.1. Die huidige hiërargie van sportstrukture in Suid-Afrika

(Aangepas vanuit: Witskrif, 2002: 5)

Nota: Vanaf 2005 sal bogenoemde struktuur waarskynlik verander met die totstandkoming van die Suid-Afrikaanse Sportkonfederasie en Olimpiese Komitee.

- **Die Ministerie/SRSA**

Sport en Rekreasie Suid-Afrika (SRSA) is verantwoordelik vir die volgende funksies:

- Verhoging in die vlakke van deelname aan sport en rekreasie;
- Verhoging van die sportprofiel van Suid-Afrika;
- Beklemtoning van sportontwikkeling om tot Suid-Afrika se algehele ontwikkeling en verbetering te lei.

Die rol van die SRSA is soos volg:

- Beleidskoördinerings, fasilitering en monitering;
- Voorkoming van rassekonflik binne die nasionale federasies en ander sportkodes.

Buiten vir die bogenoemde verantwoordelikhede is die Ministerie en SRSA ook verantwoordelik vir die bestuur van inter- en intra-regeringsverhoudings. Ondersteuning word verleen aan alle rolspelers binne die Suid-Afrikaanse sportlandskap en erkenning word ook verleen aan die uitnemende bydrae van sportpersone tydens die jaarlikse Presidensiële Sport Toekennings. Aandag word verder gegee aan die skep en opgradering van sportfasiliteite.

- **Parlementêre Portefeuljekomitee en Seleksiekomitee vir Sport en Rekreasie**

- Monitor die bestuur van sport in terme van die nasionale regeringsbeleid.
- Verseker dat die rasionaal en belang van sport aan die regering weergegee word.
- Spreek die wetgewing aan en lewer advies aangaande internasionale tendense in verband met sport.

- **LUR's en Provinsiale Departemente**

- Verseker die voorsiening en behoud van infrastruktuur aan sport om sodoende sport toeganklik te maak vir alle persone.
- Verantwoordelik vir programme om die menslike hulpbronnepotensiaal binne sportorganisasies en -liggame optimaal te benut.
- Beleidsontwikkeling en sportontwikkeling binne die konteks van die Nasionale Sport en Rekreasie Wet en in terme van provinsiale federasies en makroliggame.
- Opgradering van fasiliteite deur plaaslike owerhede vir provinsiale en nasionale sportgeleenthede.

- **Plaaslike owerhede**

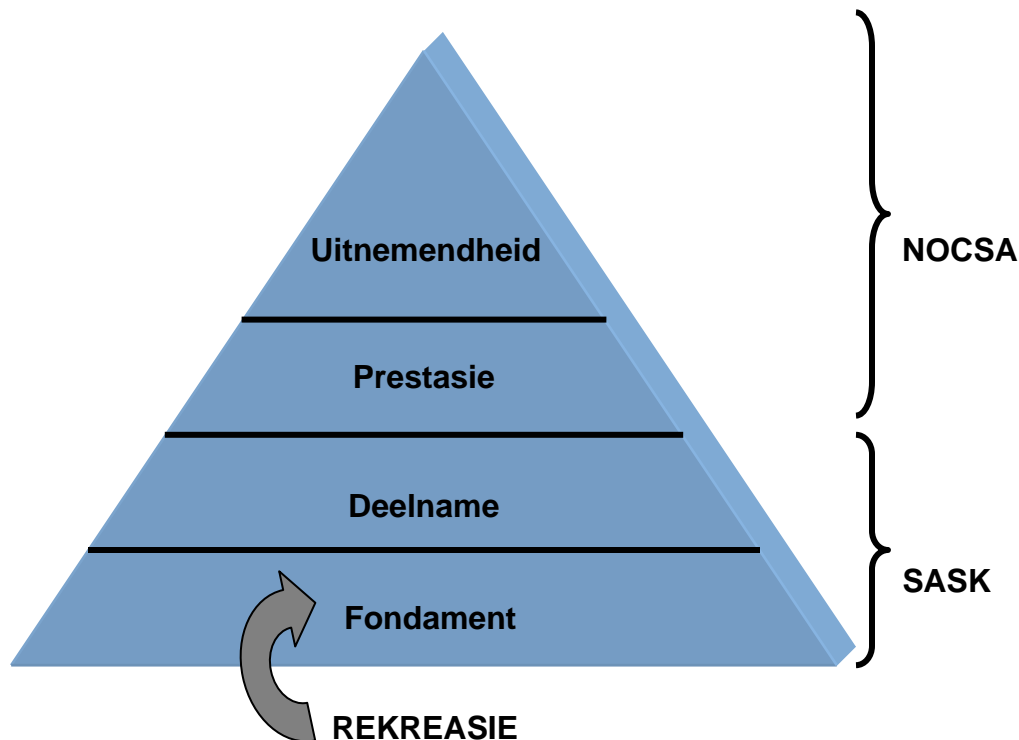
- Beleidsontwikkeling op plaaslike vlak;
- Implementering van die rekreasiebeleid;
- Befondsing van klubs en individue;
- Skep van fasiliteite vir plaaslike en provinsiale sport- en rekreasiegebruik.

- **Suid-Afrikaanse Sport Kommissie (SASK)** is in 1999 in terme van die Sportkommissie Wet 109 van 1998 gestig en alhoewel die SASK hoofsaaklik verantwoordelik is vir die fasilitering en monitering van sportontwikkeling, speel die SASK ook 'n noemenswaardige rol in die mobilisering van sportpersone en nie-deelnemende persone om betrokke te raak by sportverwante aktiwiteite. Die SASK het hoofsaaklik vier hoof funksies, naamlik:

- Die bestuur, koördinerende en bemerking van Suid-Afrikaanse sport en rekreasie;
- Talentidentifisering en ondersteuning aan atlete;
- Voorsiening van hulpbronne;
- Beleidsontwikkeling en implementering.

- **Nasionale Olimpiese Komitee van Suid-Afrika (NOCSA)**

- Implementering van die sportregeringsbeleid op nasionale vlak;
- Verseker die deelname van Suid-Afrikaanse atlete aan Olimpiese Speles;
- Verteenwoordig die geaffilieerdes op nasionale en internasionale forums, (voorbeelde hiervan is ANOCA en die IOK);
- Verseker die bestaan van konflikhanteringsmeganismes binne alle Olimpiese geaffilieerdes;
- Gereelde kommunikasie met NOCSA aangaande die bepaalde rolle, programme en samewerking van die onderskeie liggame;
- Samewerking met die SASK soos aangetoon in Figuur 3.2.:

Figuur 3.2. Die sinergie tussen die SASK en NOCSA

(Bron: Witskrif, 2002: 9)

- **Suid-Afrikaanse Statebondspele Assosiasie (SACGA)**
 - Implementering van die sportregeringsbeleid op nasionale vlak;
 - Koördineer die deelname van die Suid-Afrikaanse atlete aan die Statebondspele;
 - Verteenwoordig die geaffilieerdes op internasionale forums, soos byvoorbeeld die CHOGH (Commonwealth Heads of Government Meeting), Sport Komitees en CGF(Commonwealth Games Federation);
 - Kommunikeer gereeld met NOCSA aangaande die bepaalde rolle, programme en samewerking van die onderskeie liggame;
 - Samewerking met die Ministerie van Sport en Rekreasie en SRSA.

- **Nasionale Federasies (NF's)**
 - Implementering van die sport en rekreasieregeringsbeleid op nasionale , provinsiale en plaaslike vlak;
 - Deelnameprestasie en/of ontwikkeling deur middel van talentidentifikasie (SISA- Sport Information and Science Agency), opbou van kapasiteit (Protea Sport) en as agent vir provinsiale sportakademies;
 - Proaktiewe verteenwoordiging en promovering van die bepaalde sportsoorte aan die SASK/SRSA en Ministerie van Sport en Rekreasie;
 - Verseker die bestaan van konflikhanteringsmeganismes binne die bepaalde sportdissiplines en die uitnoui van makroliggame as tussengangers;
 - Verteenwoordig die sportdissiplines op regerings-, internasionale- en makroforums;
 - Verseker dat geaffilieerdes voldoen aan die provinsiale grense soos uiteengesit deur die nasionale regering.

Die rol van die NF's is soortgelyk aan die rol van die Provinsiale Federasies, die enigste verskil is egter dat die geografiese ligging die funksies en verantwoordelikhede bepaal.

- **Skool/ Jeug/ Junior sport** naamlik die Verenigde Skool Sport Assosiasie van Suid Afrika (**USSASA**)
 - Implementering van die sport- en rekreasiebeleid op skoolvlak;
 - Verantwoordelik vir talentidentifikasie, maksimale deelname, koördinerings- en ontwikkelingsprogramme vir die onderwysers, lewer insette ten opsigte van die Liggaamlike Opvoedingskurrikulum en die deel van fasiliteite met die gemeenskap;
 - Verteenwoordig skolesport ten opsigte van makroliggame en die relevante regeringsdepartemente;
 - Verseker skakeling met nasionale en provinsiale federasies in terme van juniorsport;
 - Verseker skakeling in terme van internasionale liggames, byvoorbeeld die Internasionale Skool Sport Federasie (ISSF).

- **Tersiêre sport** naamlik die Suid-Afrikaanse Studente Sportunie (**SASSU**)
 - Implementering van die sport- en rekreasiebeleid op tersiêre vlak;
 - Verantwoordelik vir die gesamentlike gebruik van gespesialiseerde bronne met die gemeenskap, om sodoende maksimale deelname en koördinerings- en ontwikkelingsprogramme te verseker;
 - Verteenwoordig tersiêre sport ten opsigte van makroliggame en die relevante regeringsdepartemente;
 - Verseker skakeling in terme van internasionale liggames, byvoorbeeld die Internasionale Studente Federasie (FISU).

- **Klubs**
 - Verseker die bestaan van klubs op individuele- en groepsvlak;
 - Verseker verhoogde deelname deur verkrygingsprogramme te benut;
 - Is aktief betrokke by die opbou van kapasiteit;
 - Verteenwoordig die klub op provinsiale- en nasionale vlak;

- Funksioneer as die primêre talentidentifiseerder en speel 'n rol in die verbetering en ontwikkeling van talent;
- Verseker die bestaan van 'n sosiale ondersteuningstruktuur.

- **Gestremde sport Suid-Afrika (DISSA)**

DISSA is die verteenwoordigende liggaam vir gestremde sport in Suid-Afrika en is die Suid-Afrikaanse verteenwoordigende liggaam van die Internasionale Paraplegiese Komitee (IPK). Die verantwoordelikhede van DISSA is soos volg:

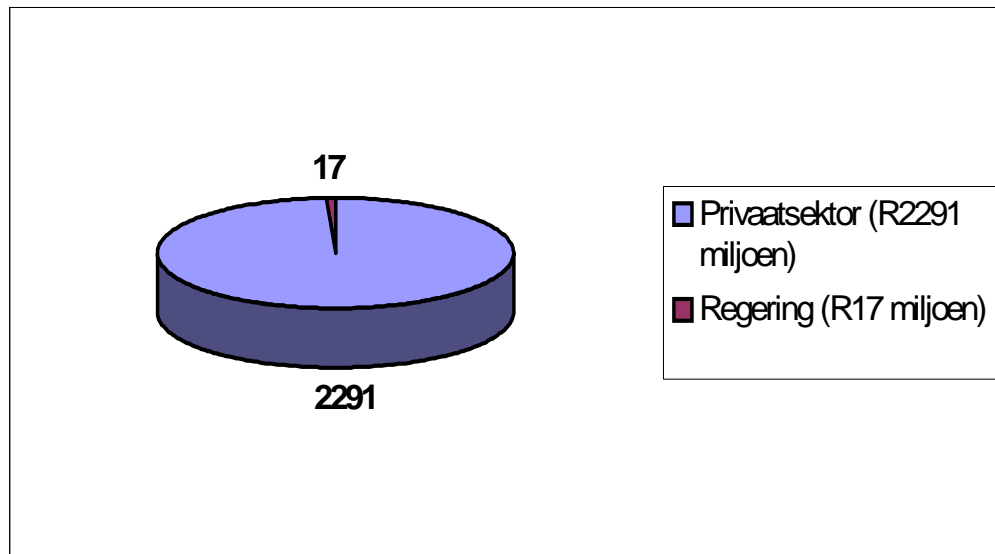
- Bied ondersteuning aan atlete en ander gestremde sportlui
- Verseker geleenthede met behulp van massa deelnameprogramme aan atlete en afrigters
- Verantwoordelik vir die effektiewe befondsing en ontwikkeling van DISSA verwante sportsoorte

- **Vroue en Sport Suid-Afrika (WASSA)**

WASSA is gestig in 1996 met die funksie en verantwoordelikheid om vroue aktief betrokke te kry by alle sfere van Suid-Afrikaanse sport. Die SASK is egter verantwoordelik vir hierdie liggaam se bemaking en ontwikkeling en ook om die belange van vroue binne die Suid-Afrikaanse sportlandskap te beskerm en die realisering daarvan te verseker.

- **Korporatiewe sektor**

Die regering kan nie alleen aan al die behoeftes van sport en rekreasie voldoen nie en daarom is daar 'n vennootskap tussen die regering en die korporatiewe sektor. Sodoende word befondsing en borgskap van sport en rekreasie vermeerder. Figuur 3.3. toon die verband tussen die privaatsektor en die regeringsektor in terme van ekonomiese bydrae.

Figuur 3.3. Vergelyking tussen die privaatsektor en die regering se bydrae tot sport- en rekreasiebefondsing

(Aangepas vanuit: Witskrif, 2002:12)

Die strukturele aard van die Suid-Afrikaanse sportlandskap is deur die voorafgaande bespreking aangetoon. Die bepaalde rolspelers se funksies en verantwoordelikhede is ook beklemtoon om sodoende die samewerking van die rolspelers binne die Suid-Afrikaanse sportlandskap aan te toon. Die rolspelers saam met die Witskrif verseker die effektiewe bestuur en optimale ontwikkeling van Suid-Afrikaanse sport en die gepaardgaande individue.

3.4.2. Wetlike aspekte rakende die Suid-Afrikaanse sport scenario

Oor die laaste paar dekades het dit duidelik geword dat sport en rekreasie 'n betekenisvolle impak het en bydrae lewer tot die Suid-Afrikaanse ekonomie (Gouws, 1997:205). Alhoewel sport as vryetydsbesteding bekend was het daar 'n verskuiwing plaasgevind en kan sport vandag ook as 'n kommersiële entiteit erken word. Die toenemende kommersialisering van die Suid-Afrikaanse sportindustrie en die impak daarvan op die effektiewe bestuur van sportliggame is ook duidelik deur Burger (2004) aangetoon. Die sensitiewe en komplekse aard van die Suid-Afrikaanse sporttransformasie het talle wetlike en sosiale bepalers wat direk en soms indirek aangespreek word soos rassisme, seksisme, regverdigheid en gelykheid ten opsigte van geleenthede.

DISSA se Konsepbeleid (Sport and Recreation South Africa: DISSA, 2004) identifiseer hierdie rolspelende wetlike aspekte soos volg:

- Grondwet van die Republiek van Suid-Afrika (Wet 108 van 1996).
- "Promotion of Equality and Prevention of Unfair Discrimination" (Wet 4 van 2000).
- "Employment and Equity" (Wet 51 van 1998).
- Die Witskrif (2002).
- Nasionale Sport en Rekreasiebeleid (Wet 110 van 1998).

In die volgende paragrafe sal daar in diepte gekyk word na enkele van bogenoemde en word daar ook na enkele ander wetlike aspekte verwys wat direk en indirek met die Suid-Afrikaanse sportlandskap verband hou.

- **“Promotion of Equality and Prevention of Unfair Discrimination Bill” (1996) asook die “Promotion of Equality and Prevention of Unfair Discrimination Amendment Act” (Wet 4 van 2000)**

Die funksie en doel van dié wetsontwerp is om gehoor te gee aan Suid-Afrika se demokrasie; alle sosiale en ekonomiese ongelykhede moet dus vernietig word, veral ongelykhede wat deur die Suid-Afrikaanse geskiedenis meegebring was, naamlik Apartheid, patriargie en kolonialisme. Die ongelykhede het pyn en lyding vir die groter meerderheid Suid-Afrikaners veroorsaak. Alhoewel talle prosesse in plek is betreffende die herstrukturering en transformasie van sistemiese ongelykhede, blyk dit dat onregverdig diskriminasie diep gewortel is in Suid-Afrikaanse sosiale strukture en houdings wat die grondwetlike demokrasie ondermyn. Die progressiewe aanspreking van die voorwaardes berus by die Grondwet wat verantwoordelik is vir die behoud van waardes rakende menslike integriteit, gelykheid, vryheid en sosiale geregtigheid in ‘n verenigde samelewing, vry van rassisme en seksisme en waarin elke persoon die geleentheid gegun word om te floreer. Suid-Afrika het ook internasionale verantwoordelikhede in terme van internasionale wette en internasionale verhoudings wat die promosie van gelykheid en regverdigheid van alle menseregte aanspreek. Die verantwoordelikhede word gespesifiseer in die **“Convention on the Elimination of all Forms of Discrimination against Women”** en ook in die **“Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination”** (Wet 4 van 2000:2). Seksie 9 van die Grondwet is verantwoordelik vir die voorsiening van nasionale wetgewing om onregverdigheid en gelykheid uit te wis, maar ook om deur wetlike of regsmetodes die historiesbenadeelde individue se vooruitgang te verseker. Die wetsontwerp bevorder dus die fasilitering van die transformasie deur die beginsels van gelykheid, regverdigheid, vryheid, waardigheid en sosiale progressie te integreer. (Seksie 9 van skedule 6 van die Suid-Afrikaanse Grondwet van 1996: 2 asook Wet 4 van 2000). Gegewe die sosiale ongelykheid wat in sport tydens die vorige

regering ondervind is, is dit voor-die-handliggend dat hierdie Wette segswaarde het vir die transformasie van Suid-Afrikaanse sport.

- **“Commission for the prevention and protection of the rights of the cultural, religious and linguistic communities” (Wet 19 van 2002)**

Die doel en funksie van die Grondwet, volgens Wet 19 (2002:5) word soos volg verwoord:

- Om voorsiening te maak vir die samestelling van die Kommissie vir die bevordering en beskerming van die regte van kultuur-, godsdiens- en taalgemeenskappe;
- Om voorsiening te maak vir bykomende funksies van die Kommissie;
- Om voorsiening te maak vir ‘n nasionale konferensie waartydens verslag en advies gelewer word oor die regte van kultuur-, godsdiens- en taalgemeenskappe;
- Om voorsiening te maak vir die instelling en erkenning van gemeenskapsrade;
- Om voorsiening te maak vir aangeleenthede wat daarmee in verband staan.

Die Suid-Afrikaanse nasie bestaan uit ‘n verskeidenheid kultuur-, godsdiens- en taalgemeenskappe tog het die voormalige regeringsbeleid egter ‘n erfenis van verdeling en ongelykheid tussen hierdie gemeenskappe nagelaat en dus is Wet 19 van 2002 ‘n reeks institusionele meganismes wat geskep is om stabiliteit van demokrasie te verseker. Hierdie Wet speel ‘n sleutelrol ter ondersteuning van die opbou van ‘n waarlik verenigde Suid-Afrikaanse nasie wat deur ‘n gemeenskaplike lojaliteit teenoor land en alle mense saamgebring word. Sport is ‘n direkte rolspeler en bepaler van die bogenoemde en kan inset te lewer ten opsigte van die behoud en bevordering van kulturele- en godsdiens- waardes.

- **“Employment Act” (Wet 75 van 1997 en opgedateer in 2001)**

Hierdie Wet het elf hoofstukke wat handel oor aspekte waaraan aandag gegee moet word binne enige organisasie. Die hoofstukke spreek die volgende aspekte aan:

- Hoofstuk 1: Definisies, doel en toepassing van die wet;
- Hoofstuk 2: Regulering van werktyd;
- Hoofstuk 3: Verlof en alle aspekte rakende verlof, vergunning en tyd;
- Hoofstuk 4: Besonderhede rakende indiensneming en betaling;
- Hoofstuk 5: Beëindiging van indiensneming;
- Hoofstuk 6: Indiensneming van minderjariges en dwangarbeid wat belet moet word;
- Hoofstuk 7: Variasies van die basiese voorwaardes van indiensneming;
- Hoofstuk 8: Sektorbepaling of te wel area van jurisdiksie;
- Hoofstuk 9: Indiensnemingskondisies en voorwaardes soos bepaal deur die Grondwet;
- Hoofstuk 10: Motivering, bemagtiging en regsprosesse;
- Hoofstuk 11: Algemene aspekte.

Die wet het dus verantwoordelikheid vir die vooruitgang van ekonomiese ontwikkeling en sosiale geregtigheid wat daarmee gepaard gaan. Die koms van professionele sport asook die ontstaan van kommersiële sportbestuurstrukture en -organisasies maak die inhoud van hierdie Wet asook die “Labour Relations Act” relevant vir Suid-Afrikaanse sport.

- **“Labour Relations Act” (Wet 66 van 1995 en opgedateer in 2001)**

Die verantwoordelikheid van hierdie wet is om die vooruitgang van ekonomiese ontwikkeling, sosiale geregtigheid, arbeidsvrede en demokratisering van die werkplek te verseker deur aandag te gee aan al die relevante aspekte soos, onder meer:

- Die daarstel en voorsiening van 'n raamwerk waarvolgens werkgewers en werknemers die betaling, voorwaardes van indiensneming asook die formulering van 'n industriële beleid kan vasstel.
 - Die regulering van organisatoriese regte en/of die regte van vakbonde.
 - Die promovering en fasilitering van bedinging binne die werkplek.
 - Bemaking en aanmoediging van werknemerdeelname ten opsigte van die besluitnemings- en ander bestuursprosesse.
-
- Suid-Afrika se getransformeerde opvoeding- en opleidingsstelsel behels die voorsiening van hoë kwaliteitopleiding vir enige individu ongeag ouderdom, geslag, ras, geloof, bekwaamheid en taalvermoë. **Die reg tot opvoeding** word volgens die Grondwet in seksie 29 in twee afdelings behandel: die reg tot opvoeding en ontwikkeling insluitend basiese opvoeding asook volwasse opvoeding en die reg tot verdere opleiding waarvoor daar progressief voorsiening gemaak moet word (**Wet 108 van 1996**). Sportopleiding en -ontwikkeling op skoolvlak sou sekerlik indirek in hierdie Wet ingelees kon word.

 - Die **Uitkomsgebaseerde onderwys (OBE)** benadering wat primêr gemik is op die ontwikkeling van verhoogde algemene kennis, ontwikkelingsvaardighede, kritiese denke, gesindheid en begrip vind beslag in die **Kurrikulum 2005**. Hierdie kurrikulum maak voorsiening vir twee leerdimensies wat verband hou met sport en/of sportorganisasies. Die areas is onderskeidelik die *menslike- en sosiale wetenskappe* en *lewensoriëntasie*, wat voorsiening maak vir opvoeding deur middel van sport- en rekreasie-metodes.

 - Die Departement van Sport en Rekreasie organiseer en fasiliteer sportprogramme vir die jeug sedert 1994. Ook maak hierdie nasionale regeringsdepartement voorsiening vir sportliggame wat direk verantwoordelik

is vir die ontwikkeling en bestuur van sport binne die opvoedingsstelsel. Twee sodanige sportliggame is onderskeidelik USSASA en SASSU wat voorsiening maak vir die implementering van die regeeringsbeleid van sport op skool sowel as tersiêre vlak. **Die Nasionale Sport en Rekreasie Wet 110 van 1998** bemaatig die nasionale departemente deur voorsiening te maak vir die aanmoediging, ontwikkeling en koördinerende van verhoudings tussen die Sport- Kommissie, Nasionale Federasies en ander sportliggame. Hierdie Wet is ook verantwoordelik vir die korrigerende van wanbalans binne sport en rekreasie sowel as vir die promoverende van aktiwiteite en demokrasie in sport.

- Die **Suid-Afrikaanse Sportkommissie Wet van 1998** behels die stigting van die SASK en verseker die kommissie se mag in terme van sportadministrasie en die ontwikkeling van beide sport en rekreasie op alle vlakke.

Die laasgenoemde twee wette en wetsontwerpe verseker dus die voorsiening van sport en rekreasie asook die bevordering en regstelling van enige afwykings wat mag voorkom. Sodoende speel sport en rekreasie 'n integrale deel van die opvoedingsstelsel.

- Die Suid-Afrikaanse **Bokswet, (Wet 11 van 2001)** maak voorsiening vir nuwe strukture ten opsigte van Suid-Afrikaanse boks, om sodoende die doeltreffende administrasie van professionele boks in Suid-Afrika te verseker. Erkenning word verleen aan amateur boks en die sinergie tussen amateur boks en professionele boks. Die bevordering van interaksie tussen die onderskeie boksassosiasies, bestuurders, promoveerders, afrigters, beamptes asook "Boxing South Africa" word aangemoedig om sodoende boks te promoveer. Die Suid-Afrikaanse Bokswet beskerm ook die belange van die professionele bokser en afrigter.

- Die **Suid-Afrikaanse Instituut vir Dwelm-vrye Sport Wet (SAIDS), Wet 14 van 1997** is gemik op die bevordering van sport, vry van die misbruik van enige verbode middels of metodes om prestasie kunsmatig te bevorder. Afwykings ten opsigte van aanvaarde norme ten opsigte van sport en mediese etiek word deur hierdie wet aangespreek.

- Die MIV/VIGS-kwessie beïnvloed ook Suid-Afrikaanse sport en sport-organisasies. Volgens Bauhaus en Oosthuizen (2002) het sportliggame eers onlangs begin aandag gee aan die ontwikkeling en implementering van beleide rakende aansteeklike of oordraagbare siektes (insluitende MIV/VIGS). Alhoewel geen amptelike beleid in plek is wat spesifiek MIV/VIGS en/of ander aansteeklike en oordraaglike siektes in sport aanspreek nie, is daar egter die **“Play it Safe”** benadering wat riglyne verskaf vir die MIV/VIGS sport scenario. Die sensitiewe aard van MIV/VIGS in Suid-Afrika gee aanleiding tot die beklemtoning van afdeling 14 van die Suid-Afrikaanse Grondwet wat behels dat almal die reg het tot privaatheid. Sport en Rekreasie Suid-Afrika het aanbeveel dat bloedtoetse en bloedmonsters nie afgedwing word as deel van ‘n MIV/VIGS beleid nie. Daar is dus omvattende implikasies en struikelblokke wat hier oorkom moet word met die oog op die behoud van menseregte. Die Suid-Afrikaanse Sport Kommissie identifiseer wel ‘n nie-amptelike beleid rakende die MIV/VIGs dilemma naamlik die **Konsepbeleid ten opsigte van MIV/VIGS in die werkplek** (SASK Jaarverslag, 2003). Hierdie konsepbeleid identifiseer wette/beleide wat direk aan MIV/VIGS gekoppel word, naamlik:
 - Grondwet van Suid-Afrika, 1996;
 - “Labour Relations Act”, 1995;
 - “Employment Equity Act”, 2000;
 - “Basic Conditions of Employment Act”, 1997;
 - “Occupational Health and Safety Act”, 1993.
 - “Prevention and Prohibition of Unfair Discrimination Act”, 2000.

Sport en Rekreasie Suid-Afrika het ook tans talle **projekte** inplek om MIV/VIGS-bewustheid deur middel van sportverwante geleenthede aan te moedig. Volgens die SRSA Jaarverslag van 2002/2003 fokus die volgende projekte hierop:

- “Play it Safe”
- Wêreld VIGS-dag Spele op, 30 November 2002. Die spele het as vooritem vir die Wêreld VIGS-dag gedien waaraan plaaslike sowel as nasionale regeringsliggame deelgeneem het.
- Motiverende toesprake is aan 600 jongmense van regoor die Noord Kaap gelewer.
- Baniere en advertensieborde wat die MIV/VIGS boodskap en embleme oordra was tydens belangrike sportgeleenthede vertoon. Die advertensies was sigbaar by die Suid-Afrikaanse Spele, Suid-Afrikaanse Gimnaestrade en die “Young Champions” projek.

Buiten vir die pogings van die SASK en SRSA fokus een van die grootste nasionale veldtogte nog, die “**Love Life**” veldtog op die MIV/VIGS-kwessie in die Suid-Afrikaanse samelewing. Die veldtog is in September 1999 geïnisieer en is tans een van die mees ambisieuse MIV/VIGS voorkomingspogings ter wêreld. Die doel van hierdie veldtog is om HIV onder 15-20 jarige Suid-Afrikaners met minstens vyftig persent te beperk. “Love Life” is ‘n nasionale program en plaas klem op die negatiewe gevolge van ontydige seksuele verhoudinge deurdat seksuele gesondheid en gesonde leefstyle beklemtoon word (Anon.(C). 2003).

Die Suid-Afrikaanse sportindustrie is dinamies en struktuurveranderinge soos die beoogde Konfederasie van Suid-Afrikaanse sport wat in 2005 geïmplementeer sal word, bring ook nuwe wetlike implikasies na vore. So sal die beoogde “Sport and Recreation Omnibus Bill” ook weer verdere veranderinge in die Suid-Afrikaanse sportlandskap aanspreek. Die voorafgenoemde wette en regeringsbeleide het soms direkte en indirekte impak op die Suid-Afrikaanse

sportlandskap. Die Suid-Afrikaanse Sportkommissiewet, die Suid-Afrikaanse Sport en Rekreasiewet, die Suid-Afrikaanse Bokswet, die Wet op Dwelmvryesport asook die beoogde Sport- en Rekreasieomnibus voorsien direkte riglyne vir die effektiewe ontwikkeling en bestuur van sport. Die oorblywende wette wat in voorafgaande paragrawe bespreek is, maak indirek aanspraak op individue of groepe binne Suid-Afrikaanse sportorganisasies en verseker dus die beskerming en vooruitgang van sulke individue en/of groepe. Die Suid-Afrikaanse Grondwet het ook artikels in plek wat die verantwoordelikhede en bestuur van organisasies binne die Suid-Afrikaanse ekonomie aanspreek. Die bepaalde wette is indirek ook van toepassing op enige Suid-Afrikaanse sportliggaam of sportorganisasie.

3.4.3. Die Suid-Afrikaanse sportindustrie as 'n sosio-ekonomiese entiteit

Volgens Hendriks (2001) het sport 'n definitiewe impak gemaak en het sport steeds 'n besliste impak op die sosio-ekonomiese aard van die Suid-Afrikaanse werkmag en dus die Suid-Afrikaanse ekonomie. Die sportindustrie word wêreldwyd erken as 'n rolspeler in die ekonomiese markplek. Die evolusie van sport het 'n sportindustrie tot stand gebring wat nie slegs die sportverwante organisasies beïnvloed nie, maar ook het andere industrieë begin intree. Volgens Zanger en Grooves (1998) en Shank (2002) het die uitbreiding van die sportindustrie besighede buite die sportindustrie self ook begin raak, byvoorbeeld:

- Sportborgskap en endossering deur nie-regerings organisasies;
- Sportspanne en sportpersoonlikhede se bestaan, met ander woorde hulle finansiële standvastigheid, word hoofsaaklik deur dié nie-regerings organisasies beslis;

- Die verkoop van sportverwante goedere soos byvoorbeeld kleding en toerusting betrek ook organisasies wat nie direk betrokke is by die sportindustrie nie, byvoorbeeld vervaardigers en bemarkers;
- Eksklusiewe mediadekking verseker ook die verdere toetrede van organisasies binne die Suid-Afrikaanse mark.

Volgens Shank (2002) word die sport- en rekreasieindustrie 11de, in terme van ekonomiese belang, in die Verenigde State van Amerika geplaas. Die ontwikkeling en blootstelling van die sportindustrie het tot gevolg dat daar meer sportverwante werkgeleenthede geskep word en meer individue raak dus betrokke by loopbane verwant aan sport- en rekreasieaangeleenthede. Hierdie tendense is ook eie aan die Suid-Afrikaanse sportlandskap. Die toenemende sport- deelname van die Suid-Afrikaanse populasie dra daartoe by dat talle nuwe sportorganisasies ontstaan. Die organisasies het voorheen meestal op die finansiële steun en algemene ondersteuning van die nasionale regeringsliggame staat gemaak. Alhoewel daar tans talle van die kleiner sportorganisasies is wat steeds afhanklik is van vrywillige bystand, het daar 'n besliste verskuiwing plaasgevind na wins-georiënteerde sportorganisasies (Gouws, 1997; SISA, 2000).

Die sportindustrie kan volgens Meek (1997), Pitts et al. (1994) sowel as Hollander (2000) in 'n drievoudige segmentmodel beskryf en gedefinieer word. Hierdie outeurs se modelle kom grotendeels ooreen en identifiseer die drie segmente soos volg:

- *Die sportproduksie segment*, behels die vervaardiging van sporttoerusting en apparaat en dus enige sportverwante goedere en -produkte. Die segment het ook te make met fasiliteitsvoorsiening, rekreasie en spreek dikwels toerisme ook aan. Hierdie segment fokus ook op opvoeding en opleiding, fiksheid en gesondheid.

- *Die sportprestasie industrieselement*, behels die deelnemer- en/of toeskouerprodukte en kan op amateurvlak sowel as op professionele vlak geskied, soos die verkoop van bepaalde sportsoortuniforms (Bloubul rugbytruie).
- *Die sportpromosie industrieselement*, behels die bemarking en aanbieding van produkte en dienste. Die segment is dus verantwoordelik vir die bevordering van sportsoorte en sportaktiwiteite.

Talle rolspelers dra by tot die effektiewe bestuur van die Suid-Afrikaanse sport- en rekreasieindustrie. Gouws (1997) is van mening dat die Suid-Afrikaanse populasie tans oor meer sportgeleenthede en regte ten opsigte van sport- en rekreasiedeelnemers beskik as op enige tyd. Gelyke geleenthede en gepaardgaande regeringsbeleid verseker voorsiening en toegang tot verbeterde sportgeleenthede. Daar is ook tans meer beskikbare en toeganklike geleenthede vir lede van diverse groepe om deel te neem en betrokke te raak by sport en rekreasie in Suid-Afrika.

3.4.4. Die impak van sport op die Suid-Afrikaanse ekonomie

Die fondse van die Heropbou en Ontwikkelingsprogram (HOP) het die voltooiing van sowat 85 sportfasiliteite gedurende 1994-2001 verseker. Volgens die Sport en Rekreasie Jaarverslag (2002/2003) het die kostes verwant aan die oprigting van buitelug sportfasiliteite tot R49,5 miljoen beloop en die enkele binnehuis sportfasiliteite het tot sowat R40,7 miljoen beloop. Hierdie bedrae sluit die konstruksie, bemarking en fasiliteringsbestuur in. Gedurende dieselfde periode het 26 projekte, befonds deur die SRSA, landswyd plaasgevind en die kostes daaraan verbonden was ongeveer R1,2 miljoen. Die R90 miljoen begroting van 2002/2003 het voorsiening gemaak vir die opgradering en bou van hierdie 85 sportfasiliteite. Volgens beraming het die skep van hierdie fasiliteite 5 500 werkgeleenthede geskep en ook was 100 gemeenskapsrade en klubs gestig en bekragtig om die fasiliteite te bestuur. Die destydse Minister van Sport en

Rekreasie, Mnr. N. Balfour, het tydens sy 2003/2004 Begrotingstoespraak bekend gemaak dat die begroting vir Sport en Rekreasie R129 miljoen beloop. Ongeveer 113 projekte was geïdentifiseer wat sal baatvind by die R129 miljoen befondsing. Die projekte is onderskeidelik:

- Wes Kaap- R8,71 miljoen vir die skep en opgradering van 13 fasiliteite;
- Oos Kaap- R22,08 miljoen vir die skep en opgradering van 25 fasiliteite;
- KwaZulu Natal- R23,01 miljoen vir die skep en opgradering van 17 fasiliteite;
- Mpumalanga- R9,91 miljoen vir die skep en opgradering van 12 fasiliteite;
- Gauteng- R10,8 miljoen vir die skep en opgradering van 10 fasiliteite;
- Limpopo- R19,2 miljoen vir die skep en opgradering van 9 fasiliteite;
- Noord Wes- R10,8 miljoen vir die skep en opgradering van 10 fasiliteite;
- Vrystaat- R9,66 miljoen vir die skep en opgradering van 15 fasiliteite;
- Noord Kaap R6,578,71 miljoen vir die skep en opgradering van 21 fasiliteite.

Gedurende die 2000-2002 periode het die SRSA se betrokke sportfasiliteitsprogram, ongeveer 6 500 werkgeleenthede geskep, met 'n gemiddelde inkomste van R4 500/maand. Sowat 3 570 persone was indiens-geneem: 1 400 (39%) vroue, 1 300 (36%) jongmense en 51 (1,5%) gestremde persone en diegene het R20,95 miljoen aan salarisse verdien. Talle permanente werkgeleenthede het hieruit gevloei. Sedert 1993 het die SRSA meer as R450 miljoen spandeer aan die bou en opgradering van sport- en rekreasiefasiliteite. Gedurende die laaste twee jaar is 142 fasiliteite voltooi maar daar is steeds 'n groot tekort aan sportfasiliteite in die historiesbenadeelde gemeenskappe van Suid-Afrika. Toekomstige projekte beoog om deur middel van die Munisipale Infrastruktuur Ontwikkelingsprogram van die provinsiale- en plaaslike regeringsdepartemente en in samewerking met die SRSA groter effektiwiteit te verseker. Die SRSA is tydens die projekte steeds verantwoordelik vir die beleidsformulering, implementering en algehele bestuur. Suid-Afrikaanse sport en rekreasie baat ook deur die bydrae van die Nasionale Lotery wat gestig is in

terme van die Nasionale Loterywet (Wet 10 van 2000). Volgens SISA (2000) het sport 'n beraamde bydrae van sowat R15 913 miljoen tot die Suid-Afrikaanse ekonomie in 1999 gelewer, gepaardgaande daarmee was daar 'n bydrae van 34 325 voltydse werkgeleenthede, 6 140 deeltydse werkgeleenthede en ook 8 000 vrywilligers wat die werkmag betree het. Sport het dus 'n totale bydrae van 2,0% tot die BBP van Suid-Afrika verseker met die beraamde bedrag van sowat R795 biljoen vir 1999. "Die totale bydra van sport tot die Suid-Afrikaanse ekonomie, 1999, was R16 1765 miljoen of te wel 2,1 % van die BBP" (SISA, 2000: 8).

Vervolgens sal daar na enkele spesifieke ekonomiese aspekte, ten opsigte van Suid-Afrikaanse sport, verwys word om die bydrae of invloed tot die Suid-Afrikaanse ekonomie aan te toon.

3.4.4.1. Oordragbetaling

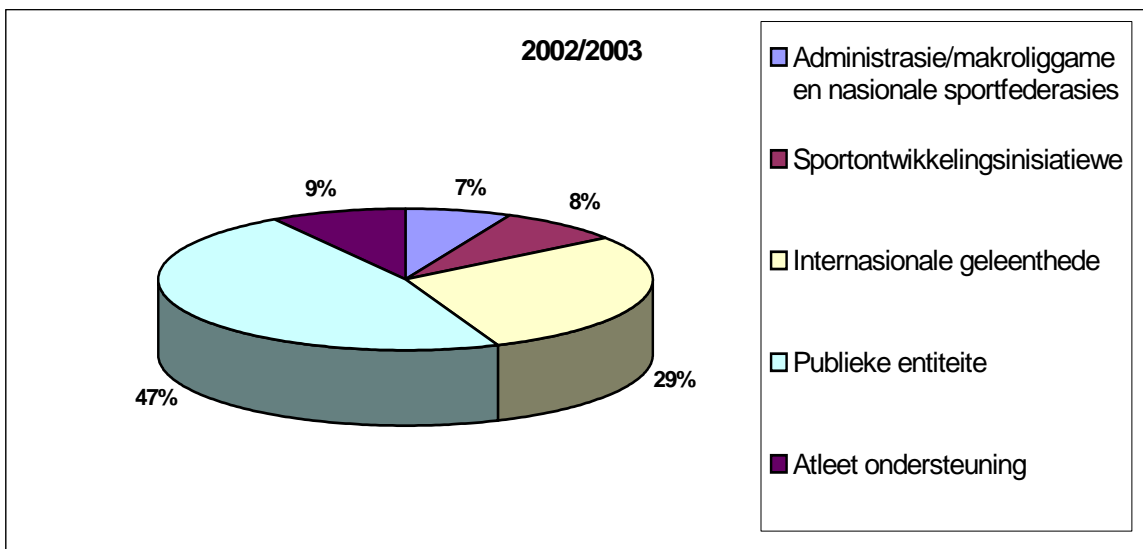
Oordragbetaling ter waarde van R60 407 000 was aan die 68 nasionale sportfederasies, makro- en openbare liggame gemaak tydens die 2002/2003 finansiële boekjaar (SRSA, Jaarverslag 2002/2003). Die onderstaande tabelle en figure identifiseer en bespreek dié aanwysing van hierdie oordragbetaling en vergelyk ook die syfers in terme van die vorige finansiële jaar. Hierdie oordragbetaling het aanleiding gegee tot die vermeerdering van die aantal programme en kursusse en ook tot 'n verhoging van die sportdeelnamepatrone asook sporttoeskouerpatrone. Laasgenoemde sal ook vervolgens bespreek word.

Tabel 3.1. Vergelykende analise van SRSA se oordragbetalings

(Aangepas vanuit: SRSA, Jaarverslag 2002/2003: 24)

Oordragbetaling	2001/2002		2002/2003	
	Rand	Prosent	Rand	Prosent
Administrasie/makro- liggame en nasionale sportfederasies	R3 395 508	8%	R4 453 126	7%
Sportontwikkelings- inisiatiewe	R4 721 464	11%	R5 119 874	8%
Internasionale geleenthede	R8 983 027	21%	R17 280 238	29%
Publieke entiteite	R26 000 000	60%	R28 000 000	46%
Atleetondersteuning	-	-	R5 553 762	9%
Totaal	R43 099 999	100%	R60 407 000	100%

Onderstaande figure beeld bogenoemde syfers diagrammaties uit en toon 'n grafiese vergelyking met die vorige finansiële jaar se bevindinge:

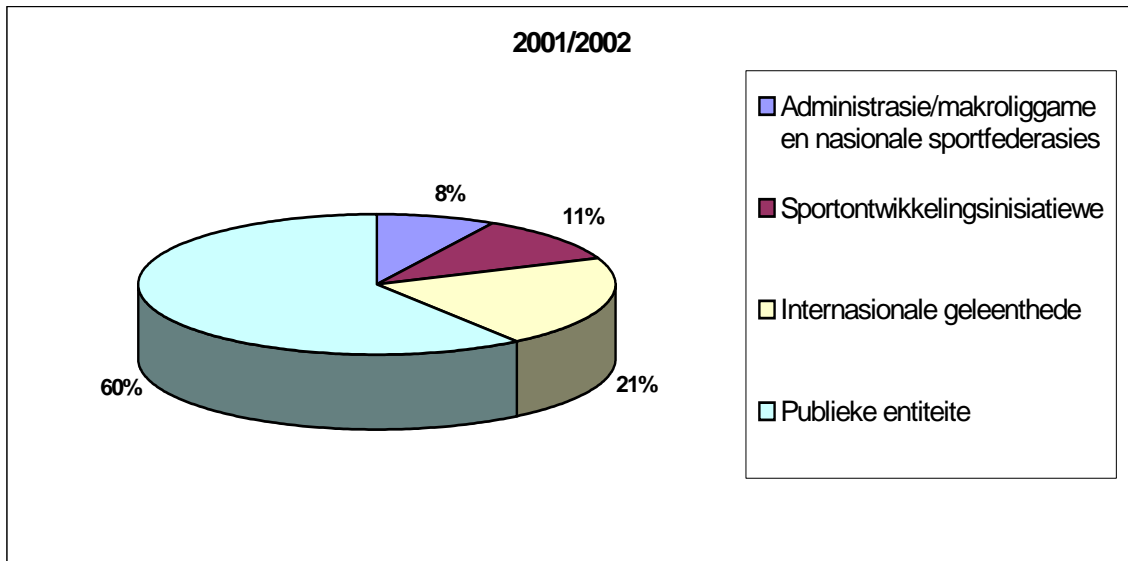

Figure 3.4. Vergelykende analise en toewysing van die SRSA se oordragbetaling

(Aangepas vanuit: SRSA, Jaarverslag 2002/2003: 24)

Tabel 3.2. verskaf 'n oorsig oor 'n aantal finansiële jare en toon duidelik die jaarlikse toename in finansiële terme wat 'n aanduiding gee van die nasionale regering se toewyding aan die sport- en rekreasieïndustrie.

Tabel 3.2. SRSA se beraamde uitgawes

(Aangepas vanuit: SRSA Jaarverslag, 2002/2003: 405)

Uitgawe verslag				Medium-termyn uitgawe beraming			
R duisend	1990/ 2000	2000/ 2001	2001/ 2002	2002/ 2003	2003/ 2004	2004/ 2005	2005/ 2006
Suid-Afrikaanse Sport Kommissie	16 858	24 500	23 000	24 700	26 500	28 000	29 500
Suid-Afrikaanse Instituut vir Dwelm-Vry Sport	1 992	2 800	3 000	3 300	3 500	3 700	4 000
Makroliggame, Nasionale Federasies en Rekreasie-verskaffers	89 519	27 091	17 100	32 407	34 247	40 790	42 638
Internasionale sport en rekreasie verhoudinge	403	-	311	451	571	572	572
Beleidsformule-ring, monitering en evaluering	50	-	-	403	1 210	1 334	1 405
Administrasie	2 287	4 377	5 734	8 047	12 047	13 525	14 952
Totaal	111 109	58 768	49 145	69 308	78 075	87 921	93 067

- **Programme en kursusse**

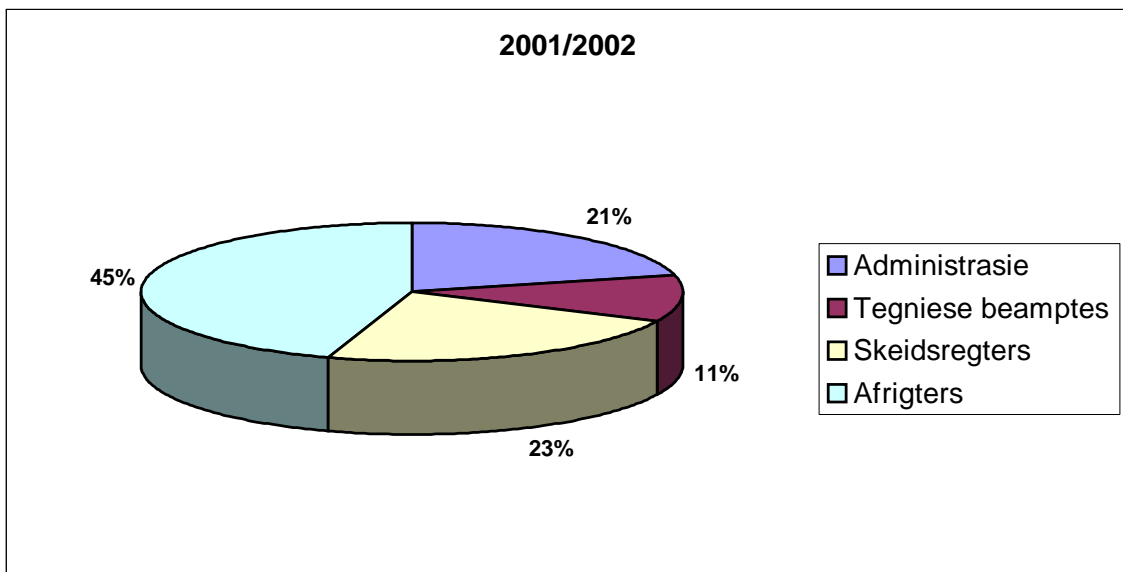
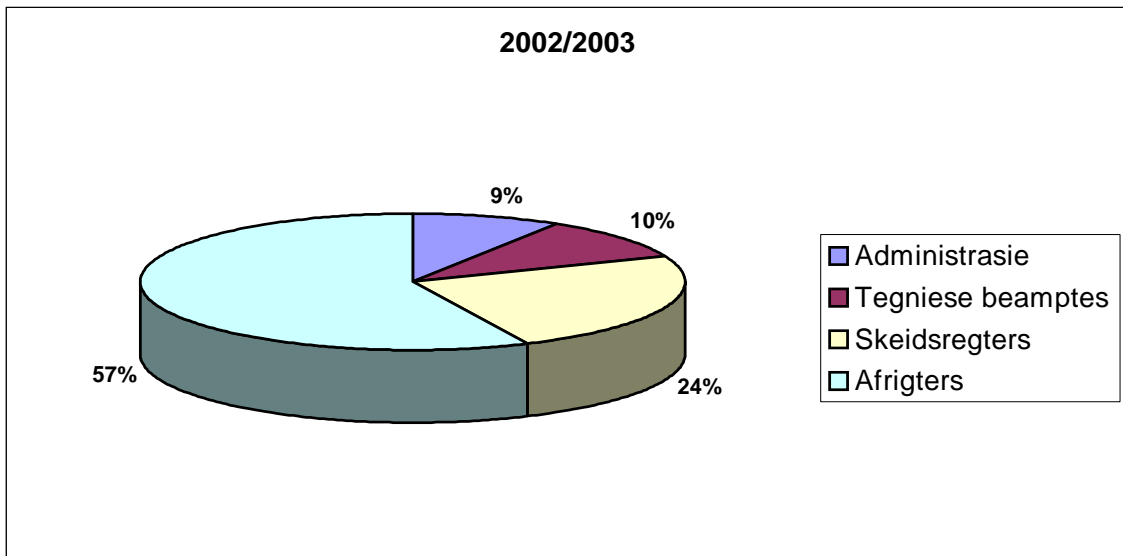
Die fondse wat van die SRSA ontvang was, het verseker dat die aantal sportverwante deelnameprojekte vermeerder het. Die befondsing het die onderskeie sportliggame in staat gestel om kursusse en programme aan te bied om sodoende tot die algemene verhoging van sportdeelname by te dra. Die onderstaande tabel toon die aantal sportverwante deelnemers aan volgens inligting gebaseer op die nasionale federasies se jaarlikse bestuursverslae.

**Tabel 3.3. Kursusse aangebied met behulp van die SRSA se ondersteuning:
aantal deelnemers**

(Aangepas vanuit: SRSA Jaarverslag, 2002/2003: 27)

Aantal deelnemers	2001/2002		2002/2003	
Afrigters	2 610	45%	7 629	57%
Skeidsregters	1 359	23%	3 241	24%
Tegnies beamptes	645	11%	1 369	10%
Administrasie	1 173	21%	500	9%
Totaal	5 787	100%	12 739	100%

Die volgende figure beeld die bogenoemde syfers skematies uit en ook in vergelyking met die vorige finansiële jaar se bevindinge:

Figuur 3.5. Kursusse aangebied met behulp van die SRSA se ondersteuning: aantal deelnemers

(Aangepas vanuit: SRSA Jaarverslag, 2002/2003: 27)

- **Sportdeelnameprofiel**

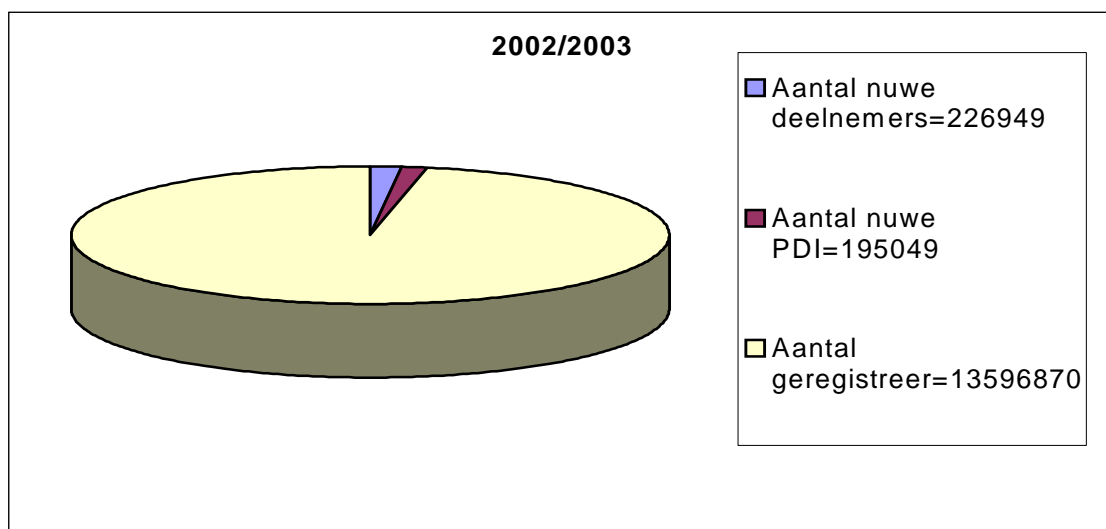
Die sportdeelnameprofiel van 2001/2002 in vergelyking met die 2002/2003 syfers was onderskeidelik verkry vanaf 63 en op 'n latere tydstip vanaf 49 nasionale sportfederasies. Die ooreenkomstige bevindinge word volgens die onderstaande tabel en figuur uitgebeeld.

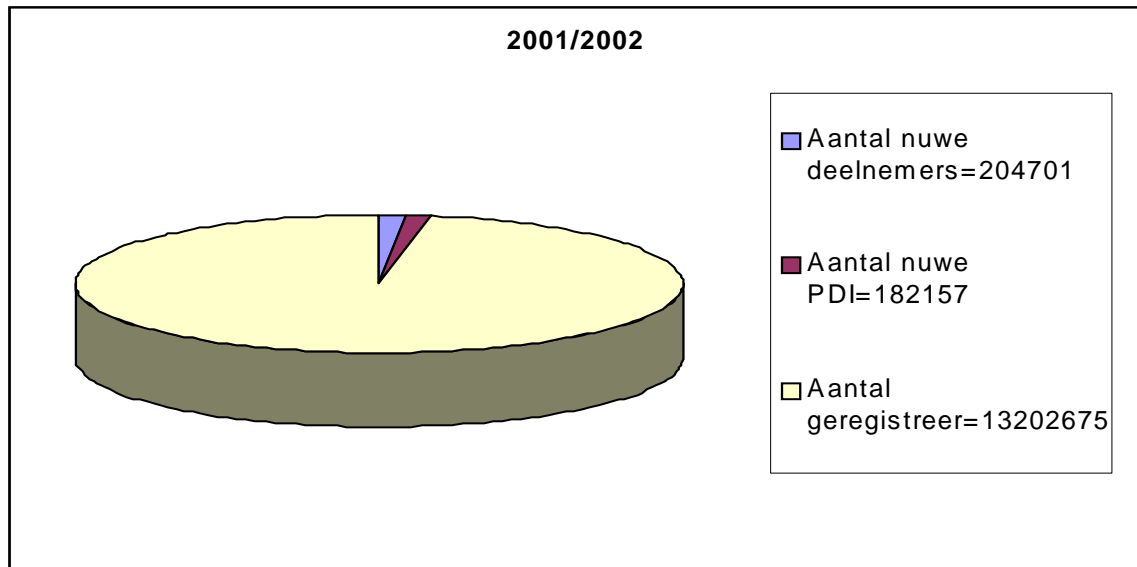
Tabel 3.4. Vergelykende sportdeelnameprofiel

(Aangepas vanuit: SRSA Jaarverslag, 2002/2003: 28)

Aantal deelnemers	2001/2002	2002/2003
Nuwe deelnemers	204 701	226 949
Nuwe PDI	182 157	195 049
Geregistreer	13 202 675	13 596 870

Die volgende figure beeld die bogenoemde syfers skematies uit en ook in vergelyking met die vorige finansiële jaar se bevindinge:

Figuur 3.6. Vergelykende sportdeelnameprofiel

(Aangepas vanuit: SRSA Jaarverslag, 2002/2003: 28)

Die voorafgaande tabel en figure toon duidelik dat die Suid-Afrikaanse sportdeelnameprofiel oor die vorige twee finansiële jare 'n geringe styging getoon het.

- **Sportdeelnamepatrone**

Die BMI Sport Info (2002) het 'n historiese analise van sportdeelname patrone sedert 1990-2002 bekend gemaak. Die kernbevindinge was soos volg:

- Daar was 'n gemiddelde 4,1% per jaar toename van volwasse deelname vanaf 1990-2002 aan sport. Die verhoging van 4,1% was groter as die populasie groeipatrone sedert 1990, wat dus impliseer dat volwasse-deelname aansienlik verhoog het sedert 1990. Die groei in deelnamepatrone van 2002 in vergelyking met die groeipatrone van 2001 het 'n verhoging van 4% aangetoon. 'n Analise volgens populasiegroepe se deelnamepatrone van 2002, toon dat blanke deelname vir ongeveer

45% van die totale sportdeelname tydens 2002 verantwoordelik was. Anderskleurige sportdeelname, vir 2002, verteenwoordig ongeveer 44%. Oor die algemeen was daar 'n groei van 3,5% in vergelyking met 2001 se syfers. Die onderstaande tabel dien as samevatting .

Tabel 3.5. Groeipatrone vir die onderskeie populasiegroepe

(Aangepas vanuit: BMI Sport Info, 2002: 26)

Populasie groep	Groi in kumulatiewe deelnemers: 2001-2002
● Blanke	+0.1%
● Nie-blanke	+6.7%
● Kleurlinge	+7.8%
● Indiërs	+4.1%

Tabel 3.6. voorsien verdere detail aangaande die verspreiding van sportdeelname oor die vier Suid-Afrikaanse bevolkingsgroepe.

**Tabel 3.6. Die persentasie van mense wat aktief deelneem aan sport:
2002**

(Aangepas vanuit: BMI Sport Info, 2002: 8)

Populasie groep	Totale populasie (000)	Populasie 18+ jaar (000)	Sport-deelnemers (beraming)	% aktief (sport)
Blanke:				
• Mans	2 609	1 985	1 497	75
• Vroue	2 642	2 012	1 117	56
Blanke totaal	5 251	3 997	2 641	65
Nie-blanke:				
• Mans	17 571	10 238	4 084	40
• Vroue	18 167	10 618	2 201	21
Nie-blanke totaal	35 738	20 856	6 285	30
Kleurling totaal	3 856	2 479	766	31
Indiër totaal	1 123	775	331	43
Totaal	45 968	28 107	9 996	36

Tabel 3.6. beklemtoon die verskeie populasiegroepe se groei, maar tog is dit belangrik om ook die verskeie populasie groepe se voorkeur sportsoorte te erken. Nie-blanke sportdeelname was byvoorbeeld meestal gerig op sokker, basketbal en netbal teenoor die laer belangstelling van blankes in dieselfde sportsoorte. Net so was blanke deelnemers grotendeels verantwoordelik vir die deelname aan sportsoorte soos stap, hengel, fietsry en muurbal, wat weer minimale nie-blanke belangstelling getoon het. Tog, soos reeds vooraf

genoem ondervind nie-blanke deelnamepatrone noemenswaardige groei. Gedurende 1990 het sokker en netbal sowat 51% deelname van nie-blanke persone verseker, teenoor die 39% van 2002. Dit is dus duidelik dat nie-blanke deelname aan verskeie ander sportsoorte aan die toeneem is. In vergelyking met 2001 het blanke deelname van 2002 met minder as 0,1% toegeneem. Vyf sportsoorte het alleenlik die 55% nie-blanke deelname verseker. Die sportsoorte was onderskeidelik sokker, netbal, padwedlope, tennis en stap. Die sportsoorte wat meestal onder die nie-blanke deelname verbeter het, in 2002 in vergelyking met 2001, was sokker, padwedlope, netbal, aërobiese oefeninge, basketbal en ook boks. In vergelyking met blanke deelname, in terme van vyf sportsoorte wat die meeste groei en deelname groei getoon het, het dit steeds tot 'n totaal van slegs 34% gelei. Die aanname kan dus gemaak word dat nie-blanke deelname steeds gefokus word op enkele sportsoorte teenoor blanke deelname wat 'n groter verskeidenheid ervaar.

Die periode van 1990-2002 het egter ook 'n afname in tien sportsoorte aangetoon. Die sportsoorte was soos volg:

- Windbranderplankry
- Rugby
- Lewensredding
- Veerpyltjies
- Muurbal
- Voetslaan
- Stap
- Liggaamsbou
- Aërobiese oefening

Dieselfde periode was ook verantwoordelik vir die mees prominente groei patrone van sewe ander sportsoorte, naamlik:

- Fietsry
- Atletiek
- Sagtebal/ bofbal
- Netbal
- Basketbal
- Hokkie
- Gimnasiumoefening

Die BMI Sport Info navorsingsverslag (2002) het buiten vir die onderskeie populasiegroepe se deelnamepatrone, ook evaluering volgens geslag gedoen met die volgende resultate:

- Deelname vir 2002 was sowat 61,3% vir mans en 38,7% vir vroue.
- Sowat 57,4% blanke mans het gedurende 2002 deelgeneem aan sport en 42,6% blanke vroue het gedurende 2002 deelgeneem. Die blanke vroue se deelnamepatrone het egter meer groei ervaar, teenoor die blanke mans se deelnamepatrone wat afgeneem het in vergelyking met 1993 se 62% deelname.
- Nie-blanke mans se deelname het ook 'n afname ervaar van die 69% in 1993 na die 2002 deelname wat 65% was. Nie-blanke vroue het 35% van die totale deelname in 2002 uitgemaak.
- Nie-blanke deelname, onder beide geslagte, in vergelyking met blanke deelname, het aansienlik verbeter.

Die mees populêre sportsoorte in Suid-Afrika ten opsigte van deelname word in tabelle 3.7., 3.8. en 3.9. aangetoon.

Tabel 3.7. Sportsoorte met die hoogste deelnamesyfers (mans)

(Aangepas vanuit: BMI Sport Info, 2002: 44)

Blanke	Nie-blanke	Alle
Muurbal	Sokker	Sokker
Gholf	Padwedlope	Padwedlope
Hengel	Boks	Gholf
Padwedloop	Basketbal	Muurbal
Swem	Tennis	Tennis
Snoeker	Karate	Snoeker
Gimnasiumoefening	Snoeker	Gimnasiumoefening
Tennis	Vlugbal	Hengel
Fietsry	Krieket	Rugby
Rugby	Rugby	Swem

Tabel 3.8. Sportsoorte met die hoogste deelnamesyfers (vroue)

(Aangepas vanuit: BMI Sport Info, 2002:44)

Blanke	Nie-blanke	Alle
Aërobiese oefeninge	Netbal	Netbal
Swem	Aërobiese oefening	Aërobiese oefening
Gimnasiumoefening	Tennis	Tennis
Tennis	Padwedlope	Swem
Netbal	Sokker	Padwedlope
Muurbal	Vlugbal	Gimnasiumoefening
Padwedlope	Basketbal	Muurbal
Fietsry	Dans	Vlugbal
Tafeltennis	Gimnasiumoefening	Dans
Dans	Swem	Fietsry

Tabel 3.9. Sportsoorte met die hoogste deelnamesyfers (totale bevolking)

(Aangepas vanuit: BMI Sport Info, 2002: 44)

Blanke	Nie-blanke	Alle
Muurbal	Sokker	Sokker
Aërobiese oefening	Netbal	Padwedlope
Swem	Padwedlope	Netbal
Gimnasiumoefening	Tennis	Tennis
Tennis	Basketbal	Aërobiese oefening
Padwedlope	Aërobiese oefening	Swem
Gholf	Vlugbal	Muurbal
Hengel	Boks	Gimnasiumoefening
Fietsry	Karate	Gholf
Snoeker	Gimnasiumoefening	Vlugbal

Ten slotte, toon die 2002 statistiek die volgende:

- Sowat 65% blanke persone neem tot 'n sekere mate deel aan sport, teenoor die 30% nie-blanke, 31% kleurlinge en 43% indiërs wat ook deelneem aan sport;
- Totale manlike deelname is ongeveer 46% teenoor die 26% vroulike deelname;
- 'n Beraamde 36% of 10 miljoen volwassenes neem deel aan sport;
- 2002 het 'n toename in deelnamepatrone van sowat 4% getoon, teenoor die 1,5% populasiegroei van daardie jaar en dus was daar 'n noemenswaardige groei wat plaasgevind het;
- Sportdeelnemers het van 14,2 miljoen, in 1999, tot 14,7 miljoen gedurende 2002 verbeter;

- Die groei van sokker in 2002 was sowat 6%, met meer as 2 miljoen deelnemers. Sokker is dus die mees populêre deelnamesportsoort in Suid-Afrika;
 - Alhoewel stap 'n afname ervaar het is dit steeds die tweede mees populêre sportsoort in Suid-Afrika;
 - Padwedlope het 'n groei van 7% ervaar en is tans in derde plek, in terme van die mees populêre sportsoorte;
 - Ander sportsoorte wat ook meer bekendheid verwerf het was onder andere aërobiese oefeninge, basketbal, krieket, rugby, karate en boks;
 - Ekstreme sport, soos byvoorbeeld valskermspring, is 'n kategorie op sy eie en het ongeveer 55 000 deelnemers;
 - Nege onderskeie sportsoorte dra by tot die 56% sportdeelname en het elk meer as 'n half miljoen deelnemers.
-
- **Sporttoeskouerpatrone**

Die BMI Sport Info navorsingsverslag (2002) identifiseer 46 sportsoorte wat deur Suid-Afrikaanse toeskouers as die mees populêre sportsoorte aangewys is. Die top tien sportsoorte is soos volg:

- Sokker
- Krieket
- Rugby
- Boks
- Atletiek
- Tennis
- Swem
- Gholf
- Motorwedrenne

Daar is ses sportsoorte met sowat 5 miljoen volgeling en 'n verdere agt sportsoorte met 2-3 miljoen volgeling. Sokker het alleenlik 11 miljoen getroue toeskouers, krieket met sowat 8,4 miljoen toeskouers en derdens rugby met sowat 7,9 miljoen toeskouers. Gestremde sport is vir die eerste maal deur SISA in ag geneem en het die 23ste plek beklee met sowat 2 miljoen toeskouers. Die 2002 statistieke kon egter nie vergelyk word met vorige statistieke nie omrede anderskleurige toeskouers, buiten vir nie-blanke toeskouers, eers sedert 2002 geïnkorporeer was.

'n Vergelyking tussen blanke en nie-blanke toeskouerpatrone, bring die volgende resultate na vore:

- Sowat 17% blankes het sokker as toeskouersport ondersteun tydens 1994, teenoor die 57% blanke persone wat krieket as toeskouersport ondersteun het gedurende dieselfde tydperk. Sowat 42% nie-blanke persone het gedurende 1990 rugby ondersteun en dié syfer het toegeneem tot 60% tydens die 1995 Rugby Wêreld Bekertoernooi. Daar was egter weer 'n afname na 45% gedurende 2001 en 48% gedurende 2002.

Die BMI Sport Info navorsingsverslag, in terme van blanke en nie-blanke toeskouerpatrone word in die onderstaande tabelle saamgevat.

Tabel 3.10. Toeskouerpatrone

(Aangepas vanuit: BMI Sport Info, 2002)

Aspekte	Blanke	Nie-blanke
<ul style="list-style-type: none"> • 2002 vs 2001 in terme van toeskouer groeipatrone 	4% afname	3% toename
<ul style="list-style-type: none"> • Toeskouerpatrone te byeenkomste 	Algehele afname in terme van die grootste sportsoorte: rugby, krieket, netbal en hokkie (2002 vs 2002)	0,5% toename
<ul style="list-style-type: none"> • Radio en • Koerant toeskouerpatrone 	10% afname 7% afname	Algehele afnames in vergelyking met 2001
<ul style="list-style-type: none"> • Televisie toeskouerpatrone 	86% deelname	83,4% deelname

Die BMI Sport Info het buiten vir rasse verskille ook geslag in aanmerking geneem, wat vervolgens deur die onderstaande tabelle saamgevat word.

Tabel 3.11. 'n Samevatting van die mees populêre toeskouersportsoorte onder mans

(Aangepas vanuit: BMI Sport Info, 2002: 79)

Gewildheid	Blanke	Nie-blanke
1.	Rugby	Sokker
2.	Krieket	Boks
3.	Atletiek	Krieket
4.	Golf	Atletiek

5.	Motorwedrenne	Rugby
6.	Boks	Basketbal
7.	Tennis	Tennis
8.	Sokker	Padwedlope
9.	Motorfietsry	Gholf
10.	Motortydrenne en byeenkomste	Swem
11.	Professionele stoei	Motorwedrenne
12.	Fietsry	Perdry
13.	Snoeker	Karate
14.	“Motor cross”	Professionele stoei
15.	“Off road” wedrenne	Snoeker

Tabel 3.12. ‘n Samevatting van die mees populêre toeskouerssportsoorte onder vroue

(Aangepas vanuit: BMI Sport Info, 2002: 79)

Gewildheid	Blanke	Nie-blanke
1.	Rugby	Sokker
2.	Atletiek	Boks
3.	Krieket	Atletiek
4.	Tennis	Netbal
5.	Gimnastiek	Krieket
6.	Ysskaats	Tennis
7.	Swem	Basketbal
8.	Gholf	Rugby
9.	Dans	Swem
10.	Padwedlope	Padwedlope
11.	Motorwedrenne	Dans
12.	Netbal	Aërobiese oefening

13.	Fietsry	Perdry
14.	Aërobiese oefening	Gestremde sport
15.	Hokkie	Gimnastiek

Tabel 3.13. 'n Samevatting van die mees populêre toeskouersportsoorte onder beide mans en vroue

(Aangepas vanuit: BMI Sport Info, 2002: 80)

Gewildheid	Blanke	Nie-blanke
1.	Rugby	Sokker
2.	Krieket	Boks
3.	Atletiek	Atletiek
4.	Tennis	Krieket
5.	Gholf	Rugby
6.	Motorwedrenne	Basketbal
7.	Gimnastiek	Tennis
8.	Boks	Padwedlope
9.	Swem	Netbal
10.	Sokker	Swem
11.	Fietsry	Gholf
12.	Ysskaats	Perdry
13.	Professionele stoei	Motorwedrenne
14.	Padwedlope	Professionele stoei
15.	Motorfietsry	Karate

3.4.4.2. Media

Die voorafgaande toeskouer- en deelnamepatrone het dit duidelik gemaak dat die media 'n direkte rolspeler is ten opsigte van toeskouerdeelnamepatrone. Meer as 80% van die Suid-Afrikaanse bevolking volg sport op televisie eerder as om die bepaalde byeenkomste by te woon. Radio- en koerantvolgelingen,

alhoewel die getalle relatief laag is, volg sport slegs deur radio te luister of koerant te lees en speel dus ook 'n belangrike rol.

Hierdie voorafgaande mediaverwante aspekte, veral televisieuitsending, is 'n belangrike faktor wat deur die borge in ag geneem word omdat soveel persone en/of teikengroepe moontlik bereik moet word. Die gewildheid van 'n sportsoort verseker dat die bepaalde sportsoort die meeste uitsending en ander verwante mediadekking geniet. Die televisieuitsendings verskil dus van jaar tot jaar afhangende van die sportsoorte wat voorkeur geniet. Buiten vir Suid-Afrika se plaaslike televisie kanale soos SABC 1, SABC 2, SABC 3 en eTV is daar ook ander belangrike rolspelers soos byvoorbeeld MNET/CSN sport en talle ander DSTV sportkanale wat 24 uur per dag uitsaai.

Tabel 3.14. verskaf 'n oorsig oor die besteding aan promosie ten opsigte in sport en die media.

Tabel 3.14. Beraamde advertensie- en promosieuitgawes vir 2002

(Aangepas vanuit: BMI Sport Info, 2002: 95)

Kategorie	Miljoen rand	% van die totaal
Televisie advertensie	3 893	32.2
Gedrukte advertensie	4 616	38.3
Radio advertensie	1 484	12.3
Sportborgskap	1 492	12.4
Buitelugadvertensie	468	3.9
Bioskoopadvertensie	93	0.8
Totaal	12 046	100

**Tabel 3.15. Tendense in die bydrae van die verskeie kommunikasie
kategorieë tot die ekonomie**

(Aangepas vanuit: BMI Sport Info, 2002:95)

Kategorie	% van die totaal		% punte gestyg of gedaal vir 1985-2002
	1985	2002	
Televisie- advertering	26.4	32.3	+5.9
Gedrukte adver- tering	53.0	38.3	-14.7
Radio advertering	8.9	12.3	+3.4
Sportborgskap	7.2	12.4	+5.2
Buitelug adver- tering	3.0	3.9	+0.9
Bioskoop adver- tering	1.5	0.8	-0.7
Totaal	100	100	0

3.4.4.3. Toerisme

Buiten vir die direkte impak van sport op die Suid-Afrikaanse ekonomie, is daar 'n ander noemenswaardige indirekte impak naamlik, sporttoerisme. Volgens Scholtz (2002) was die toerisme bedryf in 1998 verantwoordelik vir 'n inkomste van sowat R80,6 biljoen vir Suid-Afrika, met rekreasietoerisme wat 'n betekenisvolle bydrae tot die totaal gelewer het. Ongeveer 1,1 miljoen toerismeverwante werkgeleenthede was ook gedurende hierdie tydperk verseker. Bogenoemde beklemtoon die belang en impak wat toerisme op die Suid-Afrikaanse ekonomie het. Sporttoerisme maak 'n wesenlike deel uit van die algemene Suid-Afrikaanse toerismebedryf. Internasionale deelnemers en toeskouers bly dikwels langer in Suid-Afrika as net vir die oorspronklike tydperk

soos vooraf bepaal deur die bepaalde sportgebeurtenis. Volgens Scholtz (2002: 2): “Hierdie groep mense maak die kern van sporttoerisme uit wat Rand-gewys vir die land van onskatbare waarde is”. Saayman (2001) is van mening dat Suid-Afrika oor die potensiaal beskik om sporttoerisme optimaal te benut en sodoende tot voordeel van die Suid-Afrikaanse ekonomie te wees. Hy lys ook talle sportgeleenthede wat ‘n noemenswaardige ekonomiese bydrae lewer tot beide die Suid-Afrikaanse sportindustrie sowel as die Suid-Afrikaanse ekonomie. Een so voorbeeld is die jaarlikse Comrades Marathon wat duisende internasionale sporttoeriste na Suid-Afrika lok. Mnr. N. Balfour het tydens sy Begrotingstoespraak, April 2003, bekendgemaak dat die SRSA sosio-ekonomiese impak studies geloods het om die effek van internasionale sportgeleenthede wat deur Suid-Afrika aangebied is te monitor en analiseer. Die vernaamste bevindinge was soos volg (Sport en Rekreasie Jaarverslag, 2002/2003):

- Die Wêreldbeker Branderplanktoernooi van 2002 het ‘n inkomste van sowat R11 miljoen tot volg gehad.
- Die Argus, 2002, Fietsrytoer het meer as R300 miljoen verseker.
- Die ICC Krieket Wêreldbeker toernooi het ‘n ekonomiese impak van R2 biljoen verseker en volgens beraming was die ekonomiese impak van die internasionale besoekers se uitgawes sowat R1,1 miljoen.
- SRSA se Sokker Bodkomitee het volgens ekonomiese impakstudies die voorspelling gemaak dat die 2010 Sokker Wêreldbeker toernooi die volgende ekonomiese impak sal maak op die Suid-Afrikaanse ekonomie:
 - 2,72 miljoen kaartjieverkope verseker ‘n inkomste van sowat R4,6 biljoen.
 - Uitgawes aan die opgradering van stadions en die Suid-Afrikaanse infrastruktuur beloop tot sowat R2,3 biljoen en die Sokker toernooi self verseker ‘n uitgawe van sowat R12,7 biljoen.
 - Sowat 159 000 werkgeleenthede sal geskep word en R7,2 biljoen sal aan die regering terug betaal word in terme van belasting.

- 'n Verwagte R21,3 biljoen na afloop van hierdie Sokkertoernooi sal bygedra word tot die Suid-Afrikaanse BBP.

SISA (2000) identifiseer verdere voordele ten opsigte van sport en toerisme:

- Volgens “World Travel” en die Toerismeraad word toerisme as die wêreld se grootste ekonomiese aktiwiteit beskou. Die universele aantrekking van sport as die wêreld se vooraanstaande sosiale fenomeen en die effek van toerisme kan belangrike invloede tot gevolg hê.
- Lande en toerisme agentskappe adverteer dikwels vakansiebestemmings op grond van sportaktiwiteite en geleenthede. Voorbeelde daarvan is Durban en die Suid-Afrikaanse Ooskus oor die algemeen wat as die ideale watersportvakansie beskou word. Suid-Afrika word grotendeels geadverteer op grond van die buitelugaktiwiteite soos byvoorbeeld, jag, hengel, stap, die wild en natuurskoon.
- Daar word wêreldwyd voorsiening gemaak vir sporttoerisme. Die Verenigde State van Amerika en Japan het talle fasiliteite wat sportverwante aktiwiteite moontlik maak. Vakansiebestemmings beskik dikwels oor meerdoelige geriewe, gholfbane, sokkervelde en swembaddens.
- Gholf- en tenniskampe in die Verenigde State van Amerika is 'n populêre sporttoerisme aantreklikheid en sowat 6 miljoen mense besoek jaarliks hierdie kampe.
- In Suid-Afrika het die 1995 Rugby Wêreldbeker toernooi duisende toeskouertoeriste, van reg oor die wêreld, na Suid-Afrika gelok. Die ekonomiese implikasie daarvan was dat die direkte en indirekte uitgawes onderskeidelik R300 miljoen en R500 miljoen beloop het.
- Die Afrika Spele het ook duisende toeriste na Suid-Afrika gelok en het 'n direkte impak op die ekonomie gehad.
- Daar word volgens beraming ongeveer 30 000- 35 000 sportdeelnemers en sporttoeskouers, jaarliks na Suid-Afrika gelok. Hierdie toeriste spandeer sowat R600 miljoen oor 'n gemiddelde verblyf van 17 dae.

3.4.4.4. Produktiwiteit en gesondheid

Suid-Afrika is deel van die globale gemeenskap en indien Suid-Afrika kompetender in die wêreldmark wil funksioneer en in aanmerking geneem wil word, is dit noodsaaklik dat daar verhoogde produktiwiteitsvlakke gehandhaaf moet word. Die vlak van produktiwiteit bepaal grotendeels 'n nasie se ekonomiese sukses en juis daarom word Suid-Afrika se produktiwiteit beklemtoon. Verhoogde produktiwiteit kan moontlik indirek verkry word deur die voordele wat verwant is aan sportbetrokkenheid (SISA, 2000; SISA, 2002). Sportdeelname en betrokkenheid is essensieel om 'n gesonder en meer produktiewe gemeenskap en dus werkmag te verseker.

Die voordele van 'n gesonde werkmag word volgens SISA (2000) gelys:

- Verlaagde mediese kostes;
- Verlaagde lewensdekkingkoste;
- Minder afwesighede;
- Verlaagde menslike hulpbronontwikkelingskoste as gevolg van die laer ontwikkelings- en opvoedingskoste;
- Verbeterde organisatoriese beeld;
- Verbeterde lewenskwaliteit.

Geen spesifieke syfers ten opsigte van bogenoemde aansprake kon egter deur SISA voorsien word nie. "It is to the benefit of the entire country if all its peoples are healthy" (SISA, 2000:19). Slegs een derde van die Suid-Afrikaanse bevolking neem egter tans deel aan sportaktiwiteite. Dus lewer sport reeds moontlik 'n bydrae tot die ontwikkeling van 'n gesonder populasie. Tog is daar steeds die ruimte en geleentheid om die oorblywende twee derdes van die bevolking wat nie betrokke is by enige vorm van sport nie aan te moedig. Dit moet egter in gedagte gehou word dat sportdeelname 'n vrywillige keusebesluit is en alternatiewe opsies (diversiteit) moet beskikbaar wees indien die ideaal van 'n 100% deelnamesyfer nagestreef word. Rekreasieaktiwiteite het die potensiaal

om 'n aansienlike bydrae tot verhoogde produktiwiteit en gesondheid te maak op grond van die verbruikersvriendelike aard van die rekreasieprodukt. Gesondheid moet ook nie in die eng verband van fisieke gesondheid gesien word nie maar in die holistiese verband van sosiale, emosionele en psigiese gesondheid. Die tipe groei het 'n positiewe invloed op die gemeenskap en sal dus 'n direkte impak hê op die Suid-Afrikaanse ekonomie ter waarde van miljoene rande.

3.4.4.5. Jeug, opvoeding en misdaadvoorkoming

Daar is reeds aangetoon dat sportdeelname talle potensiële voordele vir die Suid-Afrikaanse bevolking inhou. Die voordele vir jeugdeelname aan sport en sport verwante aktiwiteite word deur SISA (2000) soos volg gelys:

- Sportdeelname speel 'n rol in die fisieke en mentale ontwikkeling van kinders.
- Sportdeelname bevorder leierskapvaardighede en spanwerkvermoë, dus word eenheid en gelykheid reeds op 'n vroeë ouderdom beklemtoon en aangeleer.
- Sportdeelname is sosiaal aanvaarbaar en is 'n effektiewe metode om die jeug besig te hou.
- Sporthelde word dikwels deur die jeug as rolmodelle beskou. Die bepaalde sportpersoonlikhede en sporthelde moedig dikwels die voorkoming van dwelmgebruik en misdaad aan, sodoende word daar ook 'n bewustheid van die MIV/VIGS dilemma verseker. Die "Sport-Against-Crime Campaign" is 'n voorbeeld hiervan.
- Projekte word deur die SRSA geloods om die jeug bewus te maak van die belang van opvoeding en MIV/VIGS en is ook gemik op 'n verhoogde lewenskwaliteit en misdaadvoorkoming soos die "Young Champions" en "Play it Safe"-projekte. "Junior Dipapadi" is 'n projek wat gemik is op jeugmisdadigers en vrouemisdadigers. Aangepaste sportaktiwiteite word aangebied as tydverdryf en om sodoende tot 'n mate van transformasie aanleiding te gee (SRSA Jaarverslag 2002/2003). Die SASK het talle projekte

inplek soos byvoorbeeld die “Modified Sport” en “Playsport” projekte met die doel om motoriese vaardighede en lewensvaardighede aan te moedig, veral in die historiesbenadeelde gemeenskappe van Suid-Afrika (SASK Jaarverslag, 2003).

3.4.4.6. Diverse groepe

- **Bejaardes en/of ouer persone**

Volgens SISA (2000) is dit ‘n bekende feit dat die Suid-Afrikaanse populasie ouer word, met gemiddelde ouderdomme wat gedurig verhoog. Vir die ekonomie om na talle bejaardes om te sien kan ‘n enorme las wees en die impak daarvan maak dit noodsaaklik dat ouer persone en/of bejaardes oor goeie gesondheid beskik. Sodoende neem mediese- en pensioenkosies af wat dus ‘n direkte invloed het op die Suid-Afrikaanse ekonomie. Die belang van bejaarde sport en/of ouerpersone se fisieke aktiwiteitsdeelname is dus voor die handliggend en pogings moet aangewend word om meer geleenthede en fasiliteite beskikbaar te stel om die lede se deelname te verseker. Meer en meer sportgeleenthede vir bejaardes en/of ouerpersone kom tans voor. Die bekendstes is byvoorbeeld die senior gholftoere en ook die senior tennistoere. Verder is daar die bekende senior wêreld atletiekkampioenskappe en die “Masters Games”. Hierdie projekte is egter gemik op ouer deelnemers met ‘n hoë vaardigheidsvlak en nie op die gemiddelde bejaarde persoon in Suid-Afrika nie.

- **Gestremde persone**

Medici glo dat sport die mees natuurlike en positiewe vorm van terapie en rehabilitasie is (SISA, 2000). Sportdeelname kan die selfbeeld verbeter, bied deelname geleenthede om aktief te wees, gesond te bly en om ‘n sosiaal

aktiewe lewe te lei. Gestremde persone se deelname het oor die laaste paar jaar aansienlik verhoog en gevolglik het gestremde sport ook toegeneem.

- **Vroue**

Vroue maak die meerderheid van die Suid-Afrikaanse populasie uit en tog neem slegs 23% deel aan sport, teenoor 43% manlike deelnemers. BMI Sport Info (2002) het navorsing gerig op vroue wat werksaam is binne die sportindustrie en wat posisies beklee as sportadministrateurs en sportbestuurders en bevind die volgende:

- Sowat 60% vroue was van mening dat daar nie genoegsame vroue is wat skeidsregters- en afrigtingsposisies beklee nie.
- Sowat 64% vroue was van mening dat daar ook nie genoegsame vroue is wat bestuurs- en administrasieposisies beklee nie.

Vanuit die vorige bevindinge is dit duidelik dat die meerderheid vroue van mening is dat daar nie genoegsame vroue is wat deel uitmaak van die sportbedryf nie. Volgens die meerderheid vroue is daar talle tekortkominge en struikelblokke wat oorkom moet word indien die probleem aangespreek en oorkom wil word. Van die aspekte wat beklemtoon en aangespreek moet word is onder andere, die regstellende aksieprogramme wat veral daarop gemik moet wees om vroulike sportdeelname en betrokkenheid te beklemtoon. Ook moet aandag gegee word aan opleidingsprogramme wat in plek moet wees om sodoende vroue aan te moedig om die posisies te beklee. Die grootste struikelblok en bedreiging is egter die finansiële tekortkoming, saam met sportverwante werkgeleenthede en die algemene werkonsekerheid omdat gesin-beroepskonflik dikwels intree.

3.4.4.7. Sportgoedere en sportprodukte

Hierdie kategorie sluit sportskoene, sportkleding en alle sportgereedskap in, wat deur sportdeelnemers en toeskouers aangekoop word. Ook word die fasiliteitsvervaardiging en verspreiding van fasiliteite ingesluit. Die volgende figuur dien as samevatting om die impak van sportverwante goedere en produkte ten opsigte van die Suid-Afrikaanse ekonomie te verduidelik.

Tabel 3.16. Totale bydrae wat die sportgoedere marksegment tot die Suid-Afrikaanse ekonomie lewer

(Aangepas vanuit: SISA, 2000:8)

Totale uitgawe aan goedere (kleinhandelswaarde)	R6 564 miljoen
Voltydse werknemers	9 950
Deeltydse werknemers	500
Kapitaaluitgawe	R30 miljoen

Vanuit die bogenoemde tabel is dit duidelik dat sportgoedere die grootste kategorie binne die sportmark verteenwoordig. Gholf, padwedlope, muurbal, atletiek, sokker, stap, krieket, fietsry, tennis, rugby, gimnasium- en aërobiese oefening asook netbal het gedurende 1999 vir sowat 75% van die totale uitgawes aan sportgoedere vergeld (Geen resente syfers van die bogenoemde aanspraak kon egter deur SISA voorsien word nie). Die sportgoedere marksegment het enorme groei ervaar oor die laaste paar jaar, namate die deelname getalle verhoog het. Ook kan die groei van die sportgoedere marksegment toegeskryf word aan die verhoogde getalle historiesbenadeelde lede van die Suid-Afrikaanse populasie wat tans meer geleenthede het om aan meer as net die tradisionele sportsoorte deel te neem.

3.4.4.8. Borgskap en endossering

Suid-Afrika se her-toetrede tot die internasionale sportarena, vanaf 1990, het talle nuwe geleenthede geskep vir organisasies om betrokke te raak by die internasionale mark. Die sportborgskap en/of endosseringsmark het 'n aansienlike groei van 30% ervaar sedert 1990-1992. Vanaf 1992-1995 was daar steeds goeie groeipatrone, alhoewel die groei afgeneem het na 15,5% per jaar of ongeveer R418 miljoen gedurende 1995. Verdere groeipatrone was soos volg (SISA, 2000):

- 1996 → 25%
- 1998 → 38%
- 2000 → 4%
- 2001 → 15%
- 2002 → 19%

Die sportborgskapsmark het met sowat R1 492 miljoen verhoog tydens 2002. Groei van die marksegment in vergelyking met 2001 was 19% meer. Tog moet die syfers in perspektief geplaas word omdat die Sokker Wêreldbeker gedurende die bepaalde periode plaasgevind het. Talle borge het ook reeds in 2002 betrokke geraak by die 2003 Krieket Wêreldbeker, 2004 Olimpiese Spele en die Statebondspele. Volgens Anon.(A). (2004) het die Suid-Afrikaanse bodkomitee van die Sokkerwêreldbeker 2010, bekend gemaak dat talle borge reeds 'n gesamentlike bydrae van R2,3 biljoen gelewer het. Die onderskeie borge is deur Anon.(B). (2004) as volg gelys:

- R326 miljoen- bevestigde belangstelling deur Adidas, Coca Cola en Philips;
- R204 miljoen- hoogs waarskynlike belangstelling deur Master Card, McDonald's en Yahoo;
- R435 miljoen- potensiële belangstelling deur Anglo American, BMW, SABMiller en Vodacom;

- Ander borge is byvoorbeeld: FNB, Telkom, SABC, Avis, Daily Sun, Momentum, Southern Sun, XPS en SA Poskantoor.

Volgens die BMI Sport Info (2002) ontvang meer as 80 verskillende sportkodes jaarliks borgskapsfinansiering. Geld word ook aan skole, universiteite, universiteite van tegnologie en ander makrosportorganisasies geborg, terwyl individuele sportpersoonlikhede ook groot bedrae van borge ontvang. Die onderstaande tabel dien as aanduiding vir die R1 492 miljoen wat gedurende 2002 aan sportsoorte versprei was. Die syfers, alhoewel nie presies akkuraat of geoudit nie, was deur die borge, sportliggame en deur die media weergegee. Dus dien die syfers as 'n breë aanduiding van die jaarlikse situasie.

Tabel 3.17. Die beraamde borgskap wat deur die onderskeie sportsoorte ontvang is vir 2002

(Aangepas vanuit: BMI Sport Info, 2002: 103)

Ranglys	Sportsoort	Borgskap	% van die totaal	Kumulatiewe % van die totaal
1.	Sokker	R100 miljoen+	64	64
2.	Rugby			
3.	Krieket			
4.	Motorwedrenne			
5.	Gholf			
6.	Atletiek	R20 miljoen tot R60 miljoen elk	17	81
7.	Perdry			
8.	Padwedlope			
9.	Motorbyeenkomste/saamtrekke			
10.	Tennis			
11.	Motorfietsry			
12.	Fietsry			

13.	Motorboot	R10 miljoen		
14.	Gestremde sport	tot		
15.	Basketbal	R20 miljoen elk	5	86
16.	Swem			
17.	Seiljag			
18.	Hokkie			
19.	Branderplankry			
20.	Driekamp			
21.	Netbal			
22.	Motorresies	R1 miljoen		
23.	Rolbal	tot	5	91
24.	Kanovaart	R10 miljoen		
25.	Aërobiese oefening	elk		
26.	Dans			
27.	Perderuitersport			
28.	Muurbal			
29.	Snoeker			
30.	Formule K- wedrenne			
31.	Hengel			
32.	“Drag” wedrenne			
33.	Ekstreme sportsoorte			

34.	Lewensredding			
35.	Veerpyltjies			
36.	Bofbal/Sagtebal			
37.	Polo			
38.	Gimnastiek			
39.	Kegelbal	R1 miljoen		
40.	Roei	tot	3	94
41.	Voetslaan	R10 miljoen		
42.	Branderski			
43.	Rollerskaats			
44.	Warmlugballonvaart			
45.	Tafeltennis			
46.	Skiet			
	Olimpiese- en ander spele/ Makroliggame Individuele	R40 miljoen + R40 miljoen+	6	100
	Totale mark	1 492	100%	100%

Daar word beraam dat meer as 1 000 maatskappye jaarliks betrokke is by een of ander vorm van sportborgskap en/of endossering. Alhoewel nie alle maatskappye as hoofborge gesien kan word nie, borg die meerderheid organisasies egter op kleiner skaal. Gedurende 2002 het talle van die kleiner borge onttrek en die onderstaande lys identifiseer dus die hoofrolspelers gedurende daardie jaar, in alfabetiese volgorde.

Tabel 3.18. Alfabetiese lys van die meer prominente sportborge in Suid-Afrika vir 2002

(Aangepas vanuit: BMI Sport Info, 2002:104)

➤ ABSA	➤ Fila	➤ Nashua	➤ SAA
Adidas	Foodcorp	Nat. Sorgum Ind.	S.A.B.
All Gold	Ford/Samcor	Nedbank	Sanlam
Atlantic	➤ Gestetner	Nestle	Sasol
➤ Bakers	Gilbeys	New Balance	Score Furnishers
Bankfin	Good Year	NGK	Seiko
Boeringer -	➤ Hewlett packard	Nike	Shaw cellular
Ingelheim	Highveld Stereo	Nissan	Shell
Bokomo	Hollard	➤ Opel	Shoprite-
BP	Hunters Gold	Old Mutual	Checkers
➤ Caltex	➤ Investec	Olimatt	Siemens
Castrol	Impala Platinum	➤ Peoples Bank	Spar
Cell C	➤ J&B	Pick&Pay	Spoornet
Chappies	JICM	Plascon	Specsavers
Clover	➤ Kappa	Portnet	Standard bank
Coca-Cola	King Korn	Powerade	Sun International
Continental Tyres	➤ Lanco	PPC	SuperSport
Control-	Landrover	Premier Milling	SupaQuick
Instuments	Leppe	Prestasi	➤ Telkom
➤ Discovery Health	LG electronics	Price-	Three ships
De Beers	Liberty	Waterhouse-	Total
Dimension Data	➤ Marriott	Coopers	Toyota
Dunlop	Mercedes Benz	Prism	Transnet
➤ EDS	Metropolitan	➤ Radio 5	➤ Valpre
Ellerines	Minolta	Rama	Vodacom
Emirates	Mobil	Rand Water	Voltaren
Engen	Mr. Price	Rapport	➤ Warner Lambert
Energade	MTN	Redbull	Wesbank
Eskom		Reebok	

Die globalisering van sport dien as stimulus en as bron wat verantwoordelik is vir die talle kommersiële geleenthede wat na vore tree met borge wat kapitaliseer op die nuwe potensiële markte. Die media en verwante aspekte speel ook 'n bepalende rol om die sukses van enige organisasie se borgskap en/of endossering te verseker. Soos reeds vooraf in hierdie hoofstuk beklemtoon, het die impak van sport 'n betekenisvolle plek ingeneem as deel van die Suid-Afrikaanse ekonomiese dimensie.

3.5. Samevatting

In hierdie hoofstuk is 'n oorsig oor die Suid-Afrikaanse sportlandskap gegee. Om 'n geheelbeeld en verbeterde begrip te verseker van die funksies, wetlike implikasies en ander aspekte en komponente rakende die Suid-Afrikaanse sportindustrie, is daar eerstens na die historiese agtergrond van Suid-Afrikaanse sport en die gepaardgaande politieke aspekte verwys. Vervolgens is alle verwante wetlike implikasies en aspekte aangespreek. Daar is reeds in Hoofstuk 1 bevestig dat sportorganisasies voldoen aan die vereistes van 'n organisasie en vervolgens is die sportindustrie bespreek, en ook in terme van die Suid-Afrikaanse scenario. Hierdie hoofstuk het nou grotendeels die impak en invloed van sport tot die Suid-Afrikaanse ekonomie ondersoek. Hierdie hoofstuk het ook direk die mate van transformasie in terme van die Suid-Afrikaanse sportlandskap beklemtoon en dit blyk voorlopig uit die bogaande bevindinge dat daar wel 'n noemenswaardige mate van transformasie plaasgevind het binne die Suid-Afrikaanse sportindustrie. Tog tree talle wanbalanse steeds navore wat die suksesvolle en regtelike bestuur van die Suid-Afrikaanse sportlandskap bemoeilik.